

Interreg

**Bendrai finansuoja
EUROPOS SĄJUNGA**

Lietuva – Lenkija

Galimybių studija

Ekonominio bendradarbiavimo ir socialinio įsitraukimo skatinimas

Lietuvos ir Lenkijos regionuose

plėtojant patirtinį turizmą

(studijos dalis susijusi su Lietuva)

Parengė: dr. Atas Žvirblys

Galimybių studija parengta projektui “Darni kultūra tvariam turizmui” (eng. “Sustainable Culture for Sustainable Tourism”), projekto Nr. LTPL00106, finansuojamas pagal 2021-2027 metų Europos teritorinio bendradarbiavimo Interreg VI-A Lietuva-Lenkija per sieną programą.

TURINYS

Įvadas.....	4
Patirtinio turizmo samprata ir galimi jo produktai.....	6
Tendencijos Lietuvoje ir užsienyje	14
Patirtinio turizmo galimybės Pagėgių savivaldybėje	18
<i>Keliauk.....</i>	19
<i>Patirk</i>	21
<i>Paragauk.....</i>	24
<i>Paliesk istoriją</i>	25
<i>Susipažinkime su:.....</i>	29
Patirtinio turizmo stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių Pagėgių savivaldybėje analizė (SSGG)	32
Patirtinio turizmo vystymo koncepcija ir pasiūlymai	36
Nesudėtingų turizmo produktų pavyzdžiai	39
1. <i>Išgyvenimo gamtoje dirbtuvės vaikams ir jaunimui – menas išgyventi miške</i>	39
2. <i>Tradicinių lietuvininkų patiekalų gaminimo dirbtuvės</i>	40
3. <i>Archeologijos stovykla.....</i>	42
4. <i>Algimanto Mackaus vardo poezijos konkursas.....</i>	43
5. <i>Vydūno vardo sveikos gyvensenos seminaras „Sveikata, Jaunumas, Grožė“</i>	44
6. <i>Tapybos dirbtuvės</i>	45
7. <i>Plaukimas Nemunu</i>	46
8. <i>Ekskursija dviračiais po Mažąją Lietuvą.....</i>	48
9. <i>Lietuvininkų tarmės mokyklėlė.....</i>	49
10. <i>Istorinės Napoleonmečio laikų rekonstrukcijos renginys</i>	50
Literatūros ir šaltinių sąrašas	53
Santrauka	58

Įvadas.

Įžanga. Galimybių studija parengta projektui “Darni kultūra tvariam turizmui” (eng. “Sustainable Culture for Sustainable Tourism”), kuris finansuojamas pagal 2021–2027 metų Europos teritorinio bendradarbiavimo Interreg VI-A Lietuva-Lenkija per sieną programą. Galimybių studija parengta dėl Lietuvos ir Lenkijos pasienio regionų ekonominio bendradarbiavimo ir socialinio įsitraukimo skatinimo plėtojant patirtinį turizmą. Rengiant galimybių studiją pagrindinis dėmesys buvo skiriamas turizmo išteklių ir patirtinio turizmo potencialo Pagėgių savivaldybėje analizei. Rengiamos atskiros galimybių studijų analizės Lietuvos (Pagėgių savivaldybės teritorijoje) ir Lenkijos (Zabludavo savivaldybės teritorijoje) sienos pusėse, kurios bus sujungtos į vieną bendrą tyrimo ataskaitą.

Kontekstas. Pagėgių savivaldybė yra Vakarų Lietuvoje, etnografiniame Mažosios Lietuvos regione. Beveik visa jos teritorija yra Nemuno žemupio žemumoje, kuri toliau į vakarus tęsiasi iki Kuršių marių. Pagėgių savivaldybė gali pasigirti unikaliais gamtos ir kultūros paveldo objektais, dėl kurių šis regionas tampa patraukliu tiek vietiniams tiek užsienio turistams. Tačiau, turizmas ir jo infrastruktūra, lyginant su kitomis Lietuvos savivaldybėmis, vis dar yra neišvystyti. Šioje galimybių studijoje nagrinėjama, kaip patirtinis turizmas gali atskleisti regiono potencialą.

Galimybių studijos tikslas – nustatyti rinkos ir ekonominį gyvybingumą bei patirtinio turizmo plėtros potencialą projekto teritorijoje.

Uždaviniai.

1. Apibrėžti patirtinio turizmo sampratą ir išskirti galimus produktus, tendencijas ir gerąsias praktikas užsienyje ir Lietuvoje.
2. Išanalizuoti vietinius patirtinio turizmo išteklius ir potencialą.
3. Išanalizuoti vietinio patirtinio turizmo stiprybes, silpnybes, galimybes ir grėsmes.
4. Pateikti patirtinio turizmo galimus produktus, kuriuos būtų galima pritaikyti ir įgyvendinti Pagėgių savivaldybės teritorijoje.

Studijų sudaro šios dalys:

1. Patirtinio turizmo sampratą ir galimus produktus analizuojantis skyrius, kuriame apžvelgiami straipsniai, ataskaitos skirtos patirtiniam turizmui.
2. Tendencijas Lietuvoje ir užsienyje apžvelgiantis skyrius, kuriame pateikiamos gerosios praktikos Lietuvoje ir užsienyje.
3. Patirtinio turizmo produktai Pagėgių savivaldybėje: atvejų analizė. Pateikiami turizmo ištekliai Pagėgių savivaldybėje ir jų vertinimas patirtinio turizmo kontekste.
4. SSSG analizė: stipriųjų, silpnųjų pusių, galimybių ir grėsmių įvertinimas.
5. Patirtinio turizmo galimų produktų pasiūlymai. Nustatyti nauji turizmo produktai, kuriuos būtų galima įdiegti Pagėgių savivaldybėje.

Patirtinio turizmo samprata ir galimi jo produktai

Patirtinio turizmo samprata (sampratos): Patirtinis turizmas yra pakankamai naujas reiškinyms mūsų pasaulyje, kuris atsirado kaip priešingybė masiniam turizmui siekiant įgyti naujų ir autentiškų patirčių bei pojūčių kelionėse. Pastaruosius kelis metus „Patirtinis turizmas“ kaip terminas, tapo plačiai vartojamas kelionių rinkodaros pasaulyje, nes keliautojai tampa vis reiklesni: jie nori naujų ir gilesnių patirčių, kurių metu jie galėtų ugdyti savo žinias ir įgūdžius¹. Tačiau, reikia pažymėti, kad dėl to paties naujumo faktoriaus, patirtinio turizmo reikšmės suvokimas ne visada ir ne visur yra vienodai suprantamas. Kai kuriems tai apibrėžia veiklą, kuri neapsiriboja įprastomis lankytinomis vietomis ar muziejų lankymu. Kitų žmonių požiūriu, patirtiniam turizmui būdingiausias bruožas yra bendravimas su vietiniais gyventojais arba vietų, kurios paprastai nėra lankomos turistų tyrinėjimas².

Siekiant trumpai ir aiškiai įvardinti šį naują reiškinį bei sugalvoti visiems suprantamą paaiškinimą, kai kurie turizmo ekspertai sugalvojo įvairius apibūdinimus, kuriais pabandė apibrėžti kas gi yra patirtinis turizmas. Pavyzdžiui, Varnos, Bulgarijoje universiteto dėstytoja dr. Miroslava Dimitrova savo 2023 metų studijoje apie patirtinį turizmą kultūros ir paveldo srityje rašo: Patirtinis turizmas yra siejamas su autentiškomis, prasmingomis ir transformuojančiomis patirtimis, jų kūrimu. Ši turizmo rūšis geba sujungti keliautojus ne tik su lankoma vieta, bet tuo pačiu ir su vietine bendruomene. Tai susiję su aktyviu bendravimu su žmonėmis, įsiliejimu į jų kultūrą ir aplinką. Patirtinis turizmas yra tvari turizmo rūšis, kurios dėka turistai yra skatinami kurti sau unikalią, prasmingą ir asmeninę patirtį, kuri gebėtų paliesti žmogų tiek emociniu, tiek intelektualiniu lygmeniu³. Vakarų Australijos turizmui skirtoje svetainėje jos autoriai patirtinį turizmą apibūdina kaip neapsiribojantį tradicine kelionių veikla. Turistai patiria unikalias, įsimintinas patirtis, kurios yra susijusios su vietinės kultūros, žmonių ir aplinkos pažinimu. Užuo stebėję turistinius objektus, keliautojai gyvai įsitraukia į veiksmą, gyvenimo būdą ir taip labiau pasijaučia stebimos kultūros dalimi. Autoriai išskiria kelias patirtinio turizmo sritis:

¹ Andrulienė Rasuolė. Darnios turizmo plėtros Varėnos rajono savivaldybėje strategija. Varėna, 2023, p. 7.

² Lew Josh. What Is Experiential Tourism? 2017-08-24 [interaktyvus] [žiūrėta 2024 08 08]

Prieiga per internetą: < <https://www.treehugger.com/what-is-experiential-tourism-4869029> >

³ Dimitrova Miroslava. Heritage – and Culture Based Experiential Tourism. 2023, p. 5 [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 14] Prieiga per internetą: < https://www.researchgate.net/publication/372627292_Experiential_Tourism >

kultūrinės, nuotykių, pažintinės ir sveikatinimosi patirtis⁴. Jei pažvelgtume į kitą pasaulio pusę – Kanadą, ten patirtinis turizmas apibrėžiamas kaip globalaus judėjimo rezultatas, kuomet žmonės keliaudami patys kuria prasmes per savo tiesiogines patirtis. Ir tai vyksta įvairiais aspektais: per žmones, vietas, veiklas, nakvynės vietas ir kt. Patirtinis turizmas skatina keliautojus giliau įsitraukti į vietinių bendruomenių gyvenimo būdą, kultūrą⁵.

Apie patirtinį turizmą vis dažniau rašo ir lietuvių autoriai. Savo publikacijoje apie patirtinio turizmo galimybes Suvalkijos regione, Gabrielė Birbilaitė ir Audronė Lukšaitienė pasiremdamos užsienio autoriai rašo: Patirtinio turizmo niša pasaulyje iškilo kaip atsakas masiniam turizmui. Ji reikalauja išskirtinio paslaugų teikimo būdo, orientuoto ne tik į paslaugos suteikimą, tačiau ir į vartotojo įsitraukimą ir dalyvavimą paslaugos teikimo procese. Autorės mini, kad mokslinėje literatūroje vis sparčiau pradedama analizuoti patirčių psichologiją, ją analizuojant prieinama prie išvados, jog patirtys gali būti veiksmingas dalykas norint veikti turistų emocijas ir padidinti turistų srautus. Galiausiai pateikia ir savo apibendrinimą: Patirtinis turizmas yra išskirtinė turizmo niša. Ji apjungia turizmo paslaugas ir produktus, kurie stimuliuoja penkis ryškiausias žmogaus pojūčius: klausą, regą, lytėjimą, uoslę ir skonį. Turistams pasitelkiant pojūčių prizmę suteikiami nauji, dar nepatirti ir išskirtiniai potyriai⁶.

Būtent pojūčius akcentuoja bendro britų ir prancūzų patirtinio turizmo projekto „Experience“ vykdytojai. Jų projekto vienas svarbiausių tikslų – sužadinti turistams jau minėtus penkis pojūčius. Maža to, per šiuos pojūčius siekiama taip pat sužadinti penkias teigiamas emocijas: laimę, smagumą, nuostabą, džiaugsmą ir pasitenkinimą. Visos paminėtos emocijos ir jausmai, projekto organizatorių yra pateikiami kaip pagrindinės gairės į patirtinį turizmą besiorientuojančiam verslui⁷.

⁴ What is Experience Tourism? Everything You Need to Know. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 07 25] Prieiga per internetą:<<https://tourismcouncilwa.com.au/toolbox/blog/what-experience-tourism-everything-you-need-know>>

⁵ Smith William L. Experiential tourism around the world and at home: definitions and standards. *International Journal of Services and Standards* 2 (1), 2006, p. 2-6.

⁶ Birbilaitė Gabrielė, Lukšaitienė Audronė. Patirtinio turizmo plėtojimo galimybės Suvalkijos regione. *Verslo aktualijos būsimųjų specialistų požiūriu*, 2021, p. 299-300.

⁷ What is experiential tourism? [interaktyvus] [žiūrėta 2024 11 15] Prieiga per internetą: <<https://www.tourismexperience.org/resources-hub/what-is-experiential-tourism.html>>

Taigi, patirtinis turizmas kaip reiškinys dar neturi vieno ir konkretaus apibrėžimo, kuris aiškiai ir glaustai pateiktų kas tai yra ir kokia to samprata. Vietoje to, skirtingi autoriai iš skirtingų pasaulio šalių savaip aiškina patirtinio turizmo esmę, nors daugelyje atvejų mintys kartojasi. Šiuo atveju, tinka pasiremti ekspertės Anna Timbrook idėja, kad patirtinių kelionių tikslas yra ne papildytas aplankytų žymių vietų sąrašas, o sukurti prisiminimai, kurie lydės žmogų visą gyvenimą⁸.

Kuo patirtinis turizmas skiriasi nuo įprasto turizmo? Ar įmanoma įvardinti konkrečius jo bruožus, kurie aiškiai jį išskirtų nuo masinio turizmo? G. Birbilaitė ir A. Lukšaitienė savo studijoje pasiremdamos A. Vintean tyrimu sudarė lentelę, kurioje apibendrintai pateikiami patirtinio turizmo skiriamieji bruožai. Anot autorių jie yra tokie: Autentiškumas, dalyvavimas, asmeniškumas, siekiamybė, stebinimas, emocijos, edukacija, etniškumas, pramogos ir kultūra⁹. Jei dėl dalyvavimo ir asmeniškumo galima sutikti, tai emocijos, pramogos ir kultūra yra būdingi ir masiniam arba įprastam turizmui. Šiuo atveju, reikia pripažinti, kad patirtinio turizmo esmė yra ne *ka* pamato turistas, o *kaip* jis tai pamato ir patiria. Masinis turizmas įprastai koncentruojasi į populiariausių monumentų, gamtos objektų lankymą. Šie elementai gali būti ir dažniausiai yra patirtiniame turizme, tačiau patirtinis turizmas suteikia gilesnę, labiau praturtinančią patirtį, kuria siekiama pajauti tai kas dažnai nepajaučiama įprastose ekskursijose. Dėmesys skiriamas kelionės kokybei, ne praleistų dienų kitoje vietoje kiekybei. Patirtinėmis kelionėmis siekiama, kad patirtis būtų nepamirštama ir įvairiapusė¹⁰. Jei reikėtų ieškoti palyginimų, tai masinis turizmas būtų greito maisto restoranas kur žmonės patenkina savo pagrindinį momentinį poreikį – pavalgyti. O patirtinis turizmas tai lyg vakarienė pas draugus arba mažame restorane, kur maistas, bendravimas ir aplinka sukuria visiškai kitokią patirtį.

Galimi patirtinio turizmo produktai. Ar galime įvardinti konkrečius jo bruožus, kurie aiškiai jį išskirtų nuo masinio turizmo? Kadangi jau buvo užsiminta apie maistą kaip apie pavyzdį, tai nuo jo ir pradėkime. **Gastronominis ir kulinarinis** turizmas yra viena populiariausių ir paprasčiausiai išskiriamų patirtinio turizmo krypčių, nes turistai valgydami

⁸ Timbrook Anna, Experiential Travel: Creating Memories, Not Checklists. 2023-10-04. Prieiga per internetą: <https://expertworldtravel.com/experiential-travel/>

⁹ Birbilaitė Gabrielė, Lukšaitienė Audronė. Patirtinio turizmo plėtojimo galimybės Suvalkijos regione. *Verslo aktualijos būsimųjų specialistų požiūriu*, 2021, p. 300

¹⁰ Experiential tourism: meaning and examples [interaktyvus] [žiūrėta 2024 12 05] Prieiga per internetą: <https://bmtnapoli.com/turismo-esperienziale-significato-ed-esempi/?lang=en> >

sužadina iš karto visus penkis savo pojūčius: Maisto gaminimo garsai, vaizdas, kvapas ir pagaliau lietimasis ir skonis. Kulinarinis turizmas suteikia galimybę paragauti ir įvertinti dar niekada nebandytus maisto produktus, patiekalus, kurie yra būdingi skirtingose vietovėse gyvenantiems žmonėms, taip susipažįstant su vietinių gyventojų kasdienybe, per šimtmečius sukauptu paveldu. Tai ne prabangios vakarienės patirtis, o mėgavimasis maistu, siekiant naujų kulinarių potyrių. Prie tuo paties, yra ir tokia turizmo forma – gastronominis turizmas. Ji orientuojasi jau ne į patį maistą, o į tai kaip, kur ir kada yra valgoma. Skirtingi žmonės, skirtingose pasaulio vietose, dėl geografinių, socialinių skirtumų amžiams bėgant išvystė skirtingą valgymo kultūrą. Visa tai yra unikalūs, tokios patirtys yra įprasminančios žmogaus būties, gilinančios mūsų asmeninį pasaulio suvokimą¹¹. Gastronominis turizmas gali būti pasyvus, kai turistai tik ragauja vietinio gamintojo produktus ir patiekalus ar stebi, kaip virtuvės šefas ruošia valgius, tai leidžia turistams patenkinti autentiškumo troškimą¹², ir taip pat giliau pažinti vietines, etnines ar nacionalines tradicijas, tuo pačiu geriau suvokiama lankomos vietos ar šalies istorija, kultūra ir žinoma mitybos įpročiai¹³.

Šalia gastronominio ir kulinarijo turizmo galima trumpai paminėti kitus patirtinio turizmo produktus. Svarbią vietą čia užima **kultūrinis turizmas**. Lankytojai dalyvauja vietinės bendruomenės renginiuose, stebi tradicinius amatus, lankosi vietose kur paprastai laisvalaikį leidžia vietiniai gyventojai. Taip turistai sukuria emocinį ryšį su lankoma vieta, o ne tiesiog apžiūri ją. Taip pat galima išskirti **nuotykių arba gamtinį turizmą**, kuomet vyrauja žygiai, tiek gyvojoje gamtoje – miškuose, laukuose, kalnuotose vietovėse ir pan., tiek urbanistiniai žygiai – miestų, kaimų viduje, istoriniais gyvenviečių takais. Šį patirtinį gamtinį turizmą galima pajavairinti ne tik žygiais pėsčiomis, bet tuo pačiu ir dviračiais, o plaukiant valtimis, laivais ar kitomis priemonėmis kelionėms vandeniui, lankomos vietovės kraštovaizdis atsiveria dar kitokiomis spalvomis ir pojūčiais. Populiariu ir kelionės jūroje, laivais, kartu su vietiniais žvejais. Tokių kelionių metu turistai turi galimybę įsijausti į žvejo vaidmenį, geriau suprasti jo kasdienę

¹¹ Experiential tourism: meaning and examples [interaktyvus] [žiūrėta 2024 12 05] Prieiga per internetą: <https://bmtnapoli.com/turismo-esperienziale-sigificato-ed-esempi/?lang=en>

¹² Voišnis Jadvyga, Baltrūnaitė Danguolė, Jakštienė Danutė. Gastronominio turizmo patirtys Lietuvoje: atvejo analizė. *Aukštųjų mokyklų vaidmuo visuomenėje: iššūkiai, tendencijos ir perspektyvos. Mokslo darbai Nr. 1 (11)*, 2023, p. 266.

¹³ Correia Antonia, Seongseop (Sam) Kim, Kozak Metin. Gastronomy experiential traits and their effects on intentions for recommendation: A fuzzy set approach. *International Journal of Tourism Research*, 2019, p. 1.

rutiną ir iššūkius, su kuriais žvejai gali susidurti. Kartais toks turizmas dar skirstomas į lengvus ir pavojingus nuotykius. Pastarieji yra gana rizikingi žmogaus sveikatai, nes pasižymi žygiais per pelkes, urvų tyrinėjimu¹⁴. Turistams gali būti siūlomas ir **pažintinis turizmas**, kuris panašiai kaip ir kultūrinis leidžia giliau pažinti lankomos vietos tradicijas, tačiau jis yra dar labiau įtraukiantis į veiklą. Tai gali būti ir maisto gamyba ir vaistažolių ar grybų rinkimas. Vienas iš galimų pavyzdžių – savanorystė, kuri yra ypač populiari tarp jaunimo, kurie dažnai renkasi studijas užsienyje, turėdami tikslą išmokti kalbą ar padirbėti jiems nežinomoje srityje. Prie patirtinio turizmo galima priskirti ir **sveikatinimosi patirtis** kai keliautojai tikslingai renkasi SPA (lot. *sanitas per aqua*) paslaugas, jogos užsiėmimus ar įvairias meditacijas ir kitai kūno ir dvasinei nuraminimo praktikai skirtas stovyklas¹⁵. Prie jų dera ir **piligriminės kelionės**, kurias galima laikyti pačia seniausia turizmo forma pasaulyje. Jei paprastų turistų keliavimas reiškia kelionės pradžią arba pabaigą, tai piligrimams keliavimas ir yra svarbiausias tikslas, kurį vainikuoja kelionės pabaigoje aplankyta šventykla ar šventa vieta¹⁶. Taip pat svarbu paminėti **ekologinį turizmą**. Nuo gamtinio turizmo jis skiriasi didesniu dėmesiu gamtosaugos problemoms. Ekologiniai turistai renkasi aplinkai draugiškus viešbučius ir maitinimo įstaigas, keliauja į mažai paliestas ir žmogaus ūkinės veiklos neužterštas teritorijas, aktyviai reiškiasi gamtos apsaugos veikloje¹⁷. Patirtinis turizmas gali būti siejamas ne vien su šiandienine gyvensena, mus supančia aplinka, bet tuo pačiu ir su gyvu praeities pažinimu. Toks yra **istorinis turizmas**. Masiniam turizmui būdingas žinomiausių istorinių ir kultūrinių objektų lankymas, tačiau prie patirtinio turizmo labiau galime priskirti istorinius ir archeologinius maršrutus, kuriais turistai gali keliauti savarankiškai, o taip pat gyvosios istorijos ir archeologijos renginius,

¹⁴ Žuromskaitė Brigita. XXI a. turizmo rūšių įvairovė ir keliavimo kryptys. In Turizmas. Plėtra, iššūkiai, perspektyvos. Red. Brigita Žuromskaitė. Vilnius, 2016, p. 41.

¹⁵ Experiential tourism: meaning and examples [interaktyvus] [žiūrėta 2024 12 05] Prieiga per internetą: <<https://bmtnapoli.com/turismo-esperienziale-significato-ed-esempi/?lang=en>>; What is experiential tourism? [interaktyvus] [žiūrėta 2024 11 15] Prieiga per internetą: <<https://www.tourismexperience.org/resources-hub/what-is-experiential-tourism.html>>

¹⁶ Wu Hung-Che, Chang Ya-Yuan, Tsung_Pao Wu. Pilgrimage: What drives pilgrim experiential supportive intentions? Journal of Hospitality and Tourism Management. Vol 38, 2019, p. 66.

¹⁷ Žuromskaitė Brigita. XXI a. turizmo rūšių įvairovė ir keliavimo kryptys. In Turizmas. Plėtra, iššūkiai, perspektyvos. Red. Brigita Žuromskaitė. Vilnius, 2016, p. 26.

istorinės rekonstrukcijos veiklas, kurios daug labiau įtraukia lankytojus per jau minėtus penkis žmogiškuosius pojūčius¹⁸

Taigi, patirtinis turizmas apima nemažai skirtingų turizmo rūšių, jas įprasmindamas per unikalias, asmenines žmogaus patirtis, pojūčius.

Kodėl patirtinis turizmas tampa vis populiaresnis? Visų pirma, keliautojams reikia naujų patirčių, kurių negali suteikti masinis turizmas su „viskas įskaičiuota“ filosofija. Troškimą pamatyti lankytinas vieta keičia noras įgyti autentiškas, įtraukiančias patirtis, kurios leistų giliau pažinti savo pasirinktą kelionės vietą. Tuo pačiu keliautojai vis dažniau patys renkasi ir planuoja keliones, o vėliau jomis dalijasi socialiniuose tinkluose. Pastaruosiuose atsiranda vis daugiau vadinamųjų nuomonės formuotojų, kurie kuria turinį apie savo keliones dviračiais, baidarėmis, stovyklavimą gamtoje ir panašiai, o juos seka šimtai tūkstančių žmonių, kurių dalis vėliau bando atkartoti tokį keliavimo būdą. Galiausiai patirtinis turizmas skatina ekonomiką ir ypač smulkųjį verslą, kadangi savarankiški keliautojai ieškodami autentiškų patirčių daugiau pinigų išleidžia vietinių gyventojų teikiamoms paslaugoms¹⁹.

Kokią naudą patirtinis turizmas teikia turizmo sektoriui? Nors mes gyvename įvairiomis vertybėmis grįstoje valstybėje, tačiau utilitarinis arba kaštų ir naudos aspektas visada buvo ir bus svarbus. Dėl šios priežasties svarbu žinoti kokią naudą patirtinis turizmas teikia turizmo sektoriui bendraja prasme.

¹⁸ „Gyvosios archeologijos dienos Kernavėje 2024“: festivalis nukels į Viduramžius (renginių programa) examples [interaktyvus] [žiūrėta 2025 01 03] Prieiga per internetą:< <https://welovelithuania.com/gyvosios-archeologijos-dienos-kernaveje-2024/>> ; Project Austerlitz [interaktyvus] [žiūrėta 2024 12 08] Prieiga per internetą: < <https://www.austerlitz.org/cz/>>

¹⁹ Legault Marie-Josée. The rise of experiential travel. 2016-07. . [interaktyvus] [žiūrėta 2024 12 02] Prieiga per internetą: <<https://www.originoutside.com/insights/the-rise-of-experiential-travel>> ; Timbrook Anna, Experiential Travel: Creating Memories, Not Checklists. 2023-10-04. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 07 25] Prieiga per internetą:< <https://expertworldtravel.com/experiential-travel/>>; What is Experience Tourism? Everything You Need to Know. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 07 25] Prieiga per internetą: <<https://tourismcouncilwa.com.au/toolbox/blog/what-experience-tourism-everything-you-need-know>> ; Newsom Sean. Is experiential travel the next big trend? 2023-12-19 [interaktyvus] [žiūrėta 2024 06 15] Prieiga per internetą:< <https://www.nationalgeographic.com/travel/article/is-experiential-travel-the-next-big-trend>>

Pavyzdžiui, vien piligriminio turizmo pasaulinė rinka 2013 m. duomenimis siekė 3,5 trilijono JAV dolerių²⁰. Nors tai atrodo kaip viena pigiausių patirtinių turizmo formų, kadangi keliautojai eina pėsčiomis, neretai renkasi nakvoti bažnyčių bendruomenės namuose ir dažnu atveju religinių jausmų vedami koncentruojasi tik į žygiavimo patirtis nepirkdami kelionei nebūtinų papildomų paslaugų. Visa tai rodo, kad įsitraukęs į patirtinio turizmo sritį verslas gali gauti nemažai finansinės naudos iš padidėjusių pajamų. Siūlydami išskirtinę patirtį jie gali pritraukti platesnę auditoriją ir paskatinti pakartotinus apsilankymus²¹.

Kita galima reikšminga nauda gali būti visiškai naujų turistinių krypčių sukūrimas. Pavyzdžiui, Bulgarijoje 2020 m. buvo apskaičiuota, kad du trečdaliai visų turistų renkasi poilsines keliones į šią šalį ir išskirtinai ilsisi tik Juodosios jūros pakrantėje. Tuo tarpu kultūros paveldu paremtas patirtinis turizmas lieka nuošalyje, nors Bulgarija turi net dešimt UNESCO paveldo objektų ir apskritai užima trečią vietą visoje Europoje pagal istorinių ir kultūrinių monumentų skaičių. Tai buvo įvertinta kaip neišnaudotas potencialas šalyje, kur turizmo sektoriaus apyvarta 2020 m. viršijo keturis milijardus eurų per metus²².

Tarp kitų, galbūt ne tokių ryškių, tačiau taip pat svarbių naudų galima paminėti didesnes bendradarbiavimo galimybes vietos bendruomenėje, tarp valstybinių institucijų ir vietinių verslų. Dirbdamos kartu visos minėtos suinteresuotos šalys gali sukurti tokį patirtinio turizmo produktą, kuris bus naudingas visoms šalims²³. Taip pat patirtinis turizmas dažnai yra siejamas su tvariais aplinkai sprendimais ir socialine atsakomybe. Ko gero tokį požiūrį diktuoja klientai – turistai, kurie ieškodami išskirtinių ir autentiškų patirčių yra patys suinteresuoti, kad galėtų ir kitą kartą grįžti į šią autentišką aplinką kur nėra pigių ir menkaverčių suvenyrų ir tinklinių

²⁰ Wu Hung-Che, Chang Ya-Yuan, Tsung_Pao Wu. Pilgrimage: What drives pilgrim experiential supportive intentions? *Journal of Hospitality and Tourism Management*. Vol 38, 2019, p. 66.

²¹ What is Experience Tourism? Everything You Need to Know. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 07 25] Prieiga per internetą:<<https://tourismcouncilwa.com.au/toolbox/blog/what-experience-tourism-everything-you-need-know>>

²² Dimitrova Miroslava. Heritage – and Culture Based Experiential Tourism. 2023, p. 8 [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 14] Prieiga per internetą:< https://www.researchgate.net/publication/372627292_Experiential_Tourism>

²³ What is Experience Tourism? Everything You Need to Know. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 07 25] Prieiga per internetą:<<https://tourismcouncilwa.com.au/toolbox/blog/what-experience-tourism-everything-you-need-know>>

maisto įstaigų ir paslaugų. Tai reiškia, kad patirtinio turizmo dėka gali būti remiamas vietinių žmonių verslas, skatinamas gamtos išteklių ir kultūros paveldo išsaugojimas.

Tendencijos Lietuvoje ir užsienyje

Tendencijos ir mados turizmo industrijoje nuolat keičiasi, tačiau patirtinių kelionių pagrindinė esmė visada išlieka ta pati, tai – įtraukianti autentiška patirtis. Remiantis šia idėja ir atsižvelgiant į populiarėjantį patirtinio turizmo reiškinių, pasaulyje atsiranda vis daugiau įmonių kurios specializuojasi tik į patirtinių kelionių organizavimą. Tarp tokių galima paminėti *Velocity Black*, *Vivid Travel*, *Niquesa Travel*, *Black Tomato*²⁴. Dauguma čia išvardintų kompanijų užsiima prabangiomis kelionėmis, tačiau patirtinis turizmas yra prieinamas ir ieškantiems pigesnių keliavimo pasirinkimų. Galima tik priminti, kad ir kelionės dviračiu, pėsčiomis, nakvynės palapinėje laukinėje gamtoje taip pat yra priskiriamos prie patirtinio turizmo ir kasmet tampa vis populiareesnės. Taip vis daugiau atsiranda valstybiniu lygmeniu finansiškai remiamų projektų, kurie skatina patirtinio turizmo vystymąsi regionuose ir taip padeda turistams atrasti naujas ir dažnai nebrangias kelionių kryptis. Kaip pavyzdį galima paminėti 24,5 milijonų eurų vertės projektą „*Experience*“, kurį bendrai finansavo Europos regioninės plėtros fondas per „Interreg France“ Anglijos programą. Projekto tikslas buvo skatinti vietines įmones ir organizacijas bei asmenis, kad ne sezono metu (nuo spalio iki kovo) būtų teikiamos patirtinio turizmo paslaugos ir taip sustiprinti vietos ekonomiką projekte dalyvaujančiuose regionuose Jungtinėje Karalystėje ir Prancūzijoje²⁵.

Taigi, pasaulinės turizmo sektoriaus tendencijos patirtiniam turizmui yra palankios. Dabar apžvelkime keletą konkrečių atvejų Lietuvoje ir pasaulyje, kad išskirtume tipiškus patirtinio turizmo pavyzdžius.

Vieną iš gerų patirtinio turizmo pavyzdžių galime rasti Japonijoje. Žmonės Japonijoje vykstančių švenčių metu galima išsinuomoti oficialius japoniškus drabužius, kartu su vietiniais

²⁴ Timbrook Anna, *Experiential Travel: Creating Memories, Not Checklists*. 2023-10-04. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 11 16] Prieiga per internetą:< <https://expertworldtravel.com/experiential-travel/>>

²⁵ What is experiential tourism? [interaktyvus] [žiūrėta 2024 11 15] Prieiga per internetą:< <https://www.tourismexperience.org/resources-hub/what-is-experiential-tourism.html>>

valgyti regioninius patiekalus, žaisti tradicinius žaidimus bei užsiimti įvairia kita kultūrine veikla²⁶.

Panašių, bet be kultūrinės veiklos labiau į gamtos pažinimą nukreiptų potyrių, galima patirti Anglijos šiaurės rytuose, Nortumberlande. Čia turistams siūloma vaikščioti po laukines vietas kartu su gidu ir rinkti augalus, grybus ir vaistažoles, o po to patiems iš surinktų gėrybių pasigaminti maistą. Taip galima rinktis kūrybines dirbtuves gamtoje, kuomet turistus vaizdingame maršrute po nacionalinį parką lydi gidas ir profesionalus menininkas, kuris padeda nutapyti pamatytus vaizdus²⁷.

Dar vienas tipiškas ir ilgalaikis patirtinio turizmo pavyzdys yra projektas „Austerlitz“. Pirmą kartą įgyvendintas 2005 metais kuomet Čekijoje, pietų Moravijoje buvo minima Austerlico mūšio 200 metų sukaktis. Austerlico mūšis yra vienas garsiausių pasaulio istorijos mūšių, o pats žodis „Austerlitz“ visiems bent kiek istorija besidomintiems žmonėms, siejasi su imperatoriaus Napoleono triumfu. 2005 metais pagrindinis renginio tikslas buvo pasirengti Austerlico mūšio dviejų šimtų metų jubiliejiniam minėjimui. Tačiau, sėkmingai įgyvendintas proginis projektas nuo tada tapo kasmetiniu ir šiuo metu yra bene didžiausias savo mastu ir skaitlingiausias kasmetinis istorinės Napoleono laikų rekonstrukcijos renginys visoje Europoje. 2024 metų renginys sutraukė daugiau nei tūkstantį dalyvių iš skirtingų Europos šalių įskaitant Lietuvą, kurie buvo apsirengę tų laikų kareivių uniformomis, turėjo muškietas, patrankas ir žirgus. Renginio žiūrovai galėjo įsigyti bilietus ir gyvai stebėti mūšio rekonstrukciją, o po renginio jų laukė turgus kuriame buvo parduodamas maistas, karštas vynas, įvairūs suvenyrai. Taigi, skirtingai nuo monumentų lankymo, toks renginys apima visus penkis žmogaus pojūčius, todėl tai yra tipiškas patirtinio istorinio turizmo renginys, kuris iš vienkartinio jubiliejinio tapo kasmetiniu²⁸.

²⁶ Trakų rajono turizmo rinkodaros 2022–2026 m. strategija. 2021 m. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 12 20] Prieiga per internetą: <https://www.trakai.lt/data/public/uploads/2021/07/traku-turizmo-rinkodaros-strategija_tarpine-ataskaita-003.pdf> p. 19.

²⁷ Tap in to what visitors really want: An Introduction to Experiential Tourism. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 11 15] Prieiga per internetą: <<https://www.tourismexperience.org/downloads/English%20content/Resource%20hub/Chapter%201/introduction-to-experiential-tourism-03.pdf>>

²⁸ Projekt Austerlitz. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 12 29] Prieiga per internetą: <<https://www.austerlitz.org/cz/projekt-austerlitz/>>

Lietuvoje sėkmingos istorinės rekonstrukcijos pavyzdys jau 24 kartą 2024 metais surengtas festivalis „Gyvosios archeologijos dienos Kernavėje“, kuris atskleidžia senųjų Lietuvos gyventojų kasdienybę Viduramžių laikotarpiu. Tai yra ypatinga dar ir dėl to, nes amatininkai, renginyje užsiimantys rekonstrukcija, yra archeologai, kurie neretai patys yra susidūrę su žemėje užkonservuotais praeitį atmenančiais reliktais, taip gebėdami jų replikas pateikti smalsiosioms lankytojų akims apžiūrėti, paliesti rankomis, tyrinėti. Ši atrakcija supažindina atvykėlius su Lietuvos gyventojų istorija – mityba, karyba, odininkyste, juvelyrika, puodininkyste bei daugeliu kitų amatų, Lietuvos teritorijoje gyvenusių žmonių, šimtmečius menančių kasdienybėje užsiimtų amatų²⁹.

Ramesnę patirtinio turizmo iniciatyvą galima pamatyti Bulgarijoje. Čia kasmet vyksta rožių skynimo festivalis, kuris masiškai pritraukia turistus į rožių slėnį netoli Kazanleko miesto vidurio Bulgarijoje. Vadinamoji Damasko rožė (*Rosa damascena*) yra nacionalinis šalies simbolis ir kartu su rožių aliejumi svarbi eksporto prekė. Festivalis vyksta gegužės viduryje ir jo metu turistai gali stebėti rožių skynimo procesą ir sužinoti ne tik apie jų auginimą, bet ir aliejaus gamybą³⁰.

Nors pateikti pavyzdžiai yra iš kultūrinio, gamtinio, istorinio ar pažintinio turizmo sferų, tačiau beveik visuose juose galima išvelgti ir gastrominio turizmo dedamųjų dalių. Tai dar kartą įrodo, kad būtent gastrominis turizmas yra labai svarbus teikiant turizmo ir svetingumo paslaugas. Pažintis su maistu padeda ne tik pasisotinti ir patirti naujų pojūčių, bet ir suteikia galimybę susipažinti lankomos vietos kultūriniu ir istoriniu paveldu. Gastrominė patirtis gali apimti labai platų spektrą veiklų - tai lankymasis maisto ruošimo kursuose, kulinarinių knygų ir restoranų meniu kolekcionavimas, gastrominių patirčių kelionės, susitikimai su šefais - ekspertais, vyno rūšių, stipriųjų gėrimų gamybos vietų lankymas³¹. Gastrominė patirtis gali būti paprasčiausio maisto turgaus lankymas. Toks fenomenas buvo pastebėtas ir Ispanijos

²⁹ Gyvosios archeologijos dienos Kernavėje 2024“: festivalis nukels į Viduramžius (renginių programa). [interaktyvus] [žiūrėta 2024 12 03] Prieiga per internetą:< <https://welovelithuania.com/gyvosios-archeologijos-dienos-kernaveje-2024/> >

³⁰ Dimitrova Miroslava. Heritage – and Culture Based Experiential Tourism. 2023, p. 5 [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 14] Prieiga per internetą: < https://www.researchgate.net/publication/372627292_Experiential_Tourism >

³¹ Voišnis Jadvyga, Baltrūnaitė Danguolė, Jakštienė Danutė. Gastrominio turizmo patirtys Lietuvoje: atvejo analizė. *Aukštųjų mokyklų vaidmuo visuomenėje: iššūkiai, tendencijos ir perspektyvos. Mokslo darbai Nr. 1 (11)*, 2023, p. 266.

sostinėje Madride, kur patirtinio turizmo išsiilgę turistai tendencingai ieško vietinių lankomo turgaus, kad užuostų, paragautų ir suprastų madridiečių gyvenimo būdą ir kasdienes maitinimosi praktikas. Blanca Garcia Hencke straipsnyje analizuoja Madrido maisto turgavietes kaip patirtinio turizmo išteklių ir tai kaip tai veikia per socialinius tinklus atvykstančius turistus. Autorė pastebėjo, kad masinio turizmas stipriai palietė istorinius miestų centrus, o dėl šios priežasties atsiranda vis daugiau turistų, kurie siekia pažinti mažai išreklamuotas miestų teritorijas. Tokios maisto turgavietės, kuriose lankosi vietiniai gyventojai, natūraliai tampa turistų traukos objektu, o juose patirtais gastronominiiais potyriais keliautojai dalinasi socialiniuose tinkluose ir taip pritraukia naujus turistus³². Tai bendra tendencija, kurią galima pastebėti ne tik Madride, bet ir kituose Europos miestuose, įskaitant ir Vilnių. 2017 m. pristatant Vilniaus Halės turgų kaip naują turistinį maršrutą, turizmo agentūros „Go Vilnius“ vadovė teigė: „Pasaulyje populiarėja kulinarinis turizmas, žmonės vis dažniau ieško naujų patirčių. Miesto turgus yra mėgstama turistų lankymo vieta, neatsiejama nuo miesto kultūros ir kulinarijos³³.

³² Hencke Blanca Garcia. Urban experiential tourism marketing Use of social media as communication tools by the food markets of Madrid. *Journal of Tourism Analysis: Revista de Análisis Turístico*. Vol. 25 Issue: 1, p. 1-8

³³ Laurinavičienė Beatričė. Turistams Vilniuje pristatys Halės turgų. 2017-11-24. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 07 08] Prieiga per internetą: <<https://www.vz.lt/laisvalaikis/maistas-ir-gerimai/2017/11/24/turistams-vilniuje-pristatys-hales-turgu>>

Patirtinio turizmo galimybės Pagėgių savivaldybėje

Pagėgių savivaldybė yra Vakarų Lietuvoje, etnografiniame Mažosios Lietuvos regione. Beveik visa savivaldybė yra Nemuno žemupio žemumoje, kuri toliau į vakarus tęsiasi iki Kuršių marių. Tik rytuose yra iškilęs Vilkyškių kalvagūbris. Pietine riba vingiuoja Nemunas, palikęs daug senvagių (žiogių), į jį suteka daug intakų. Iki pat XIII a. pabaigos ši teritorija priklausė skalvių genčiai ir buvo jos šiaurine dalimi³⁴. XIII a. pabaigoje, Rytų Baltijos regione įsigalėjus Vokiečių ordinui, Pagėgių kraštas tapo jo šiaurinis paribys iš kurio buvo rengiami kariniai žygiai į Lietuvos Didžiąją kunigaikštystę³⁵. Nuo XVI a. Vokiečių ordinas transformuojasi į Prūsijos kunigaikštystę, XVIII a. Pagėgių kraštas tampa Prūsijos karalystės dalimi³⁶. 1923 m. Klaipėdos kraštą prijungus prie Lietuvos Respublikos, prasidėjo įvairiapusis, nors ir trumpai trukęs, Pagėgių krašto klestėjimas: Pagėgiams suteikiamos miesto teisės, sparčiai steigiasi įvairios valstybinės įstaigos ir organizacijos. 1939 m. Pagėgius okupavo Vokietija, čia II-o pasaulinio karo metu įkuriama sovietinių karių belaisvių stovykla „Oflager-53“³⁷. Po II-o pasaulinio karo Pagėgiuose prasideda sovietinė epocha. Miestelis iš dalies atstatomas, tačiau tuo pačiu ir nyksta, nes tuo laikotarpiu sudarkoma senoji urbanistinė struktūra³⁸. Atgavus Lietuvos nepriklausomybę, 2000 m. Pagėgiai tapo naujai įsteigtos savivaldybės centru. Pagėgių miesto pavadinimo kilmė aiški – tai Gėgės upės vardas su priešdėliu pa-. Kalbininkai linkę manyti, jog vietovardis giminingas nebevartojamam žodžiui gegis, t.y. miškas, rojus³⁹.

³⁴ Almonaitis Vytenis, Almonaitienė Junona. Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas. Kaunas, 2015, p. 9-11.

³⁵ Boockmann Hartmut. Vokiečių ordinas. Dvylika jo istorijos skyrių. Vilnius, 2003, p. 125-142.

³⁶ Clark Christopher. Iron Kingdom: The Rise and Downfall of Prussia, 1600–1947. London, 2007, p. 67-77

³⁷ Oflageriai; Pagėgiai. In Mažosios Lietuvos enciklopedija. Trečias tomas. Red. Martynas Purvinas. Vilnius, 2006, p. 322, 369-371.

³⁸ Purvinas Martynas. Istoriniai miestai Nemuno Žemupyje. In Istoriniai miestai: sena ir šiuolaikiška. Sud. Alfredas Jomantas. Vilnius, 2003, p. 53-58.

³⁹ Almonaitis Vytenis, Almonaitienė Junona. Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas. Kaunas, 2015, p. 76.

Pagėgių savivaldybėje yra nemažai turistinių objektų ir įvairių kitų kultūros paveldo vietų, kurios jau yra, arba potencialiai gali tapti patirtinio turizmo traukos centrais, kadangi krašto istorija yra unikali ir išsiskiria iš visos Lietuvos savita raida, paveldu ir gamtine aplinka.

Keliauk.

Pagėgių krašto išskirtinumą lemia tai, kad jis yra Nemuno žemupio žemumoje, kurioje daug Nemuno senvagių ir iškilusiu Vilkyškių kalvagūbriu. Tokia gamtinė aplinka rodo, kad geresniam krašto pažinimui yra labai svarbūs kuo įvairesni pažintiniai gamtos takai ir kiti kelionių pėsčiomis ar dviračiu maršrutai, kurie yra neatsiejamos ne tik lėtojo, bet ir patirtinio turizmo dalys, nes padeda pajauti daugiau pojūčių (rega, klausa, lytėjimas, kvapas, skonis). Pagėgių savivaldybėje siūloma keliauti **pažintiniu Rambyno regioninio parko gamtos taku**. Jis prasideda šalia Rambyno regioninio parko direkcijos pastato ir tęsiasi apie 1,5 km iki Bitėnų gandrų kolonijos. Vasarą, minėtą gandrų kolonijos gyvenimą galima stebėti iš arti. Tam yra pritaikytas specialus monoklis, vaizdą didinantis 60 kartų. Tai puiki pažintinė atrakcija vaikams. Visame take yra įrengta net 11 stotelių, kuriose sustojus, galima susipažinti su flora ir fauna, atsiveria puikūs vaizdai į Nemuną ir kitus objektus⁴⁰.

Taip pat svarbu pažymėti, kad Rambyno regioninio parko direkcijos administracija 2013–2014 m. įrengė **keturis apžvalgos bokštus**. Pirmas bokštas įrengtas Nemuno vingyje ties Ragaine, antras bokštas pasiekiamas vykstant 9 km žvyrkeliu link Šereiklaukio, trečias įrengtas Kopyčkalnyje, o ketvirtas Vilkyškių miestelyje. Reikia pažymėti, kad apžvalgos bokštai įrengti bene gražiausiose Rambyno regioninio parko vietose⁴¹.

Po Pagėgių savivaldybę galima **keliauti ir dviračiais**. Nors pačioje savivaldybėje nėra įrengtų naujų dviračių takų, tačiau per jos teritoriją į Jurbarko ir Šilutės rajonus eina „Nemuno dviračių kelias“. Taip pat svarbu paminėti, kad dėl susidariusios nesaugios situacijos, europinis dviračių kelias Eurovelo 10 – „Baltijos jūros žiedo dviračių trasa“ ir Eurovelo 13 – „Geležinės uždangos kelias“ besidriekiantis per Rusijos federacijos Kaliningrado sritį dabar yra

⁴⁰ Bitėnų gandrų kolonija. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 06] Prieiga per internetą: <<https://www.visitpagegiai.lt/produktas-147/ka-pamatyti/bitenu-gandru-kolonija/>> Černiauskienė Aušrinė. Tarptautinio turistinio maršruto „Karalienės Luizės žiedas“ plėtros ir marketingo planas 2021–2026. Kaunas, 2021, p. 56-57.

⁴¹ Černiauskienė Aušrinė. Tarptautinio turistinio maršruto „Karalienės Luizės žiedas“ plėtros ir marketingo planas 2021–2026. Kaunas, 2021, p. 58.

nefunkcionuojantis ir keliautojai pasirinkę minėtus maršrutus darydami apylanką važiuoja per Pagėgių savivaldybę⁴².

Pagėgių savivaldybėje didelį potencialą turi ir vandens turizmo pramogos, kadangi jos taip pat gali būti puiki patirtinio turizmo dalis, padedančios pamatyti vaizdingas vietas iš kitos perspektyvos ir pajusti kokių greičiu buvo keliamama ir kokius pojūčius suteikdavo vandens transportas prieš kelis šimtmečius kai nebuvo išvystyta nei šiuolaikinė kelių infrastruktūra nei geležinkelių transportas. Pagėgių krašto turizmo informacijos centras siūlo įspūdžių bei žinių suteikiančią pramogą – **plaukimą laivu**, Nemuno upe maršrutu Rambyno kalnas - Panemunė. Plaukdami laivu turistai ne tik gali grožėtis Nemuno deltos apylinkėmis, bet išgirsti ir gido pasakojimus apie šventą Rambyno kalno akmenį, Bardėnų kaimo ūkininką Švarčą, istorinę Pagėgių krašto praeitį, lietuvininkų gyvenimo būdą ir daug kitų įdomybių⁴³.

Tame pačiame Rambyno regioninio parko teritorijoje galima išvysti legendinę **Raganų eglę**. 34 metrų aukščio eglė yra vienas įspūdingiausių medžių Lietuvoje, kadangi jos kamienas išsišakoja net į 13 kamienų. Galbūt dėl savo panašumo į apverstą šluotą, ši neįprastai atrodanti eglė siejama su raganomis ir turi daug legendų. Pasak vienos iš jų, šioje vietoje raganos susmeigdavo šluotas ir eidavo vilioti jaunuolių. Kai viena raganaitė įsimylėjo vaikiną ir negrįžo laiku, jos šluota sužaliavo. Raganų eglė nėra vien monumentalus lankytinas objektas prie kurio fotografuojasi turistai, ji dažnai tampa ir Joninių šventės dalimi, nes prieš stebuklingą Joninių naktį čia vyksta apeigos su žolelių nuoviru ir ypatingu galių tą naktį įgaunančiu vandeniu. 2017 metais Raganų eglė buvo išrinkta Lietuvos metų medžiu⁴⁴.

⁴² Baltic Sea Cycle Route. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 07] Prieiga per internetą: <<https://en.eurovelo.com/ev10>>; Iron Curtain Trail. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 07] Prieiga per internetą: <<https://en.eurovelo.com/ev13>> Černiauskienė Aušrinė. Tarptautinio turistinio maršruto „Karalienės Luizės žiedas“ plėtros ir marketingo planas 2021–2026. Kaunas, 2021, p. 18-20.

⁴³ Atrask mažąją Lietuvą 1 d. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 07] Prieiga per internetą: <https://www.gruda.lt/keliones-po-lietuva/atrask-mazaja-lietuva?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR200Fr9Jw489Uqx-ll2ew0ehl5_IYOTCAgpNxx6wEBJjCE3FXRd4Xe-ql0_aem_CUJUaukvU6E2w4FRQkJmOO>; Ekskursija „Cit, raganos miega“, plaukimas laivu ir kulinarinis paveldas! [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 07] Prieiga per internetą: <<https://www.autrega.lt/keliones-grupems/ekskursija-cit-raganos-miega-plaukimas-laidu-ir-kulinarinis-paveldas/>>

⁴⁴ Raganų eglė. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 06] Prieiga per internetą: <<https://www.visitpagegiai.lt/produktas-147/ka-pamatyti/raganu-egle/>>

Kita krašto gamtos įdomybė ir savitumas yra **kasmetiniai potvyniai**, kurie nors sukelia nepatogumus vietiniams gyventojams, tačiau sutraukia keliautojus iš kitų Lietuvos kampelių ir užsienio šalių tam, kad pasigrožėti šios stichijos užliejamomis pievomis.

Patirk.

Patirtinis turizmas yra neatsiejamas nuo renginių, kadangi jų metu dažniausiai susijungia skirtingos patirtys ir pojūčiai. Vertingiausi ir įdomiausi renginiai yra tokie, kurie pasižymi savo unikalumu ir išskirtinumu, kadangi suteikia jų lankytojams visiškai naujas patirtis. Tokiu Pagėgiuose galima drąsiai laikyti kasmetinį kalėdinį „**Žasų turgų**“, kuris tradiciškai vyksta antrą gruodžio šeštadienį. Tai ne tik vienintelis Lietuvoje žasų turgus, tačiau ir oficialų pripažinimą sulaukęs renginys, kuris 2016 metais iš LR žemės ūkio ministerijos gavo Tautinio paveldo sertifikato ženklą. Renginys aktualus daugeliu aspektu: tai ir pasienio regiono savitumą pabrėžiantis renginys, kur visais laikais buvo aktuali prekyba įvairiomis prekėmis abipus sienos, taip pat tai Pagėgių krašto tarpukario istoriją aktualizuojantis renginys, kadangi tuo metu Lietuva gausiai eksportavo žąsis, o pagrindinis šios prekybos partneris buvo tuometinė Vokietija. Renginio metu lankytojai patiria įvairių pojūčių ir įgauna patirčių, kadangi be turgaus čia vyksta įvairūs žaidimai, loterijos įtraukiančios žiūrovus, groja muzika, šoka šokėjai. Svarbu paminėti, kad šventėje bendraujama šyšioniškių tarpe, siūloma ragauti tarmiškais žodžiais pavadintų patiekalų ir gėrimų⁴⁵. Žasų turgaus iniciatyvos sėkmę pažymi tai, jog 2023 m.

⁴⁵ Šeštadienį Pagėgiuose šurmuliuos „Kalėdinis žasų turgus Mažojoje Lietuvoje“ 2023-12-13. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 07] Prieiga per internetą: <<https://www.tauragesradijas.lt/naujiena/sestadieni-pagegiuose-surmuliuos-kaledinis-zasu-turgus-mazojoje-lietuvoje-2413>>; Pagėgiuose šurmuliavo „Kalėdinis Žasų turgus Mažojoje Lietuvoje“ 2016-12-19 [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 07] Prieiga per internetą: <<https://www.silaineskrastas.lt/laisvalaikis/be-kategorijos/pagegiuose-surmuliavo-kaledinis-zasu-turgus-mazojoje-lietuvoje/>>; Žasų turgus: sunkiausia svėrė daugiau nei 6 kilogramus. 2021-12-20 [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 07] Prieiga per internetą: <<https://www.manoukis.lt/naujienos/renginiai/zasu-turgus-sunkiausia-svere-daugiau-nei-6-kilogramus>>; Šeštadienį Pagėgiuose šurmuliuos kalėdinis žasų turgus. 2023-12-15 20 [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 07] Prieiga per internetą: <<https://taurageszinios.lt/naujienos/kultura/2023/12/sestadieni-pagegiuose-surmuliuos-kaledinis-zasu-turgus-20074>>

gruodžio 15 d. Pagėgiuose atidarytas "Žasų muziejus". Lankytojai čia gali išvysti ekspoziciją, kuri skirta išskirtinai žasims, apie jas išgirsti įdomias istorijas⁴⁶.

Kitas labai svarbus Pagėgių krašto renginys, kuris yra puikus patirtinio turizmo pavyzdys – **Joninės**. 2024 metų birželio 23 dieną įvyko jubiliejinės 140-osios Joninių šventės „Rambynas. Joninės Mažojoje Lietuvoje“ renginiai. Pirmą kartą lietuviška daina ant Rambyno kalno suskambo prieš beveik pusantro amžiaus, kai tautinio atgimimo metu šventę čia organizavo Martynas Jankus ir Vydūnas (Vilhelmas Storosta), kurie yra pačios iškiliausios figūros XIX a. pabaigos – XX a. pirmosios pusės Mažosios Lietuvos tautiniame sąjūdyje. Tuo metu, švenčiant Jonines ant Rambyno kalno buvo sukurti naujoviškesni Joninių šventimo modeliai: su chorų koncertais, deklamacijomis, vaidinimais. Nedaug pakitusios, šios tradicijos tęsiamos ir šiandien. Per Jonines ant Rambyno kalno dainuoja chorai, vokaliniai ansambliai, vaidina aktoriai. Pajausti seną pagonišką dvasią galima per vykstančias senovines apeigas, laužų deginimą, tradicinius šokius, vainikėlių plukdymą. O parsinešti patirtis kaip prisiminimą galima įsigijus žolininkų ir amatininkų produkciją⁴⁷.

Dar vienas svarbus Pagėgių krašto patirtinio turizmo centras yra **Martyno Jankaus muziejus**, kuris įkurtas XIX a. pabaigos atstatytoje Mažosios Lietuvos spaustuvėje. Čia dirbo, o vėliau ir gyveno Mažosios Lietuvos patriarchas, spaustuvininkas Martynas Jankus (1858–1946). Muziejaus ekspozicijose galima pagilinti žinias apie Mažosios Lietuvos knygos istoriją, susipažinti su spaustuvininkų darbu, jų naudotais įrankiais, bet tuo pačiu ir su paties publicisto, Tilžės akto signataro Martyno Jankaus asmenybe. Vienas iš įdomesnių, kvapą gniaužiančių eksponatų, tai muziejuje saugoma pomirtinė Martyno Jankaus kaukė lieta iš bronzos. Lankytojus iš visos Lietuvos, bet tuo pačiu ir iš svetur, taip pat džiugina po atviru dangumi įkurtas paveikslų sodas, įamžinantis Mažosios Lietuvos paveldą. Šiame paveikslų sode vykstantys plenerai reguliariai papildo sode jau esančių paveikslų gretas, taip sujungiant skirtingų kartų menininkų

⁴⁶ Pagėgių savivaldybės kultūros centro Žasų muziejus. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 12 23] Prieiga per internetą: <<https://www.visitpagegiai.lt/produktas-147/ka-pamatyti/pagegiu-savivaldybes-kulturos-centro-zasu-muziejus/>>

⁴⁷ Mikšienė Aksavera. M. Jankus ir Joninių šventės ant Rambyno kalno. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 12 23] Prieiga per internetą: [interaktyvus] [žiūrėta 2025 01 10] Prieiga per internetą: <<https://silaine.lt/silaine/m-jankus-ir-joniniu-sventes-ant-rambyno-kalno/>> Černiauskienė Aušrinė. Tarptautinio turistinio maršruto „Karalienės Luizės žiedas“ plėtros ir marketingo planas 2021–2026. Kaunas, 2021, p. 56.

kūrybą⁴⁸. Martyno Jankaus muziejus be puikių ekspozicijų ir Mažosios Lietuvos paveikslų galerijos, taip pat organizuoja jau tradicija tapusias „**Muziejų naktis**“, kurių metu vyksta įvairūs nemokami renginiai – parodos, paskaitos, edukacijos, koncertai bei spektakliai. Ši iniciatyva yra unikali tuo, kad renginiai, jų programa prasideda muziejui neįprastu laiku, nedarbo valandomis. Štai 2024 metais „Muziejų naktys“, Martyno Jankaus muziejuje, savo programą pradėjo 7 valandą vakaro, taip kviesdami žmones po dienos darbų praleisti laiką kultūriškai praturtinančioje aplinkoje⁴⁹.

Daugumą jau paminėtų renginių ir lankytinų vietų apjungia projektas pavadinimu „**Vėtrungių kelias**“. Tai – antrasis Lietuvoje sertifikuotas nacionalinis kultūros kelias, skatinantis atrasti ir pažinti Mažąją Lietuvą. Šio kultūros kelio svarbiausias tikslas, kad kuo daugiau Lietuvos gyventojų atrastų Mažosios Lietuvos regioną, kaip unikalų jūrinį ir persmelktą pamaro kultūros kraštą. Projektas vystomas 7-iose etnografinio Mažosios Lietuvos regiono savivaldybėse, tarp kurių yra ir Pagėgių savivaldybė. Viso sužymėta 110 lankytinų objektų iš kurių 21 yra Pagėgių savivaldybėje. Internetiniame puslapyje turistai gali ne tik patys pasirinkti lankytinus objektus, bet ir čia pat susidaryti unikalų maršrutą apjungiantį jų norimas aplankyti vietas, o tai puikiai atitinka patirtinio turizmo idėjas. Reikia pažymėti, kad šio sudaryto kelio vertingoji savybė yra ta, kad jis yra tinklinis, jungiantis kultūros paveldo objektus prasminėmis jungtimis skirtingose savivaldybėse. Taigi, turistai lankydami Pagėgių savivaldybėje gali pajauti aplankytų vietų ryšį su gretimose savivaldybėse esančiais paveldo objektais ir taip geriau suprasti kultūrinį ir istorinį kontekstą, o per tai įgyti naujas patirtis. Kasmet vykstantis projektas turi ir savo festivalį, kuris 2024 metais vadinosi „Keliaujanti vėtrungė: tikėjimas, legendos ir knygų milžinai“. Jo metu profesionalių meno renginių pagalba aktualizuojamas Mažosios Lietuvos paveldas. 2024 metais festivalis turėjo tris renginius, kurių pirmas birželio 21 d. vyko Bitėnuose, šalia Martyno Jankaus muziejaus. Grojant Klaipėdos kameriniam orkestrui,

⁴⁸ Almonaitis Vytenis, Almonaitienė Junona. Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas. Kaunas, 2015, p. 62-66; Martyno Jankaus muziejus, Mažosios Lietuvos paveikslų sodas. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 07] Prieiga per internetą: <<https://www.visitpagegiai.lt/produktas-147/ka-pamatyti/martyno-jankaus-muziejus-mazosios-lietuvos-paveikslu-sodas/>>; Černiauskienė Aušrinė. Tarptautinio turistinio maršruto „Karalienės Luizės žiedas“ plėtros ir marketingo planas 2021–2026. Kaunas, 2021, p. 61.

⁴⁹ Tarptautinė muziejų naktis Martyno Jankaus muziejuje 2022 m. gegužės mėn. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 09] Prieiga per internetą: <<https://www.youtube.com/watch?v=IMgwGyXHcOA>>; Martyno Jankaus muziejaus tradiciniai renginiai. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 09] Prieiga per internetą: <<https://www.pagegiai.lt/kultura/tradiciniai-renginiai/martyno-jankaus-muziejus/>>

renginio dalyviai išgirdo šio krašto istoriją, pajautė iškiliausių, čia amžino poilsio atgulusių, Mažosios Lietuvos kūrėjų: Vydūno, Martyno Jankaus bei Kristijono Donelaičio dvasią ir svarbą ne tik Mažosios Lietuvos regionui, bet ir visai Lietuvai⁵⁰.

Paragauk.

Su patirtiniu turizmu glaudžiai susijęs gastronomicinis turizmas. Siekiant turėti autentiškas patirtis, turistai jas turėtų patirti per skirtingesnius pojūčius: regą, klausą, lytėjimą, skonį ir kvapą. Jei pirmi trys pojūčiai yra pakankamai dažni lankytinuose objektuose, tai skonis ir kvapas jau susijęs su konkrečiu maisto ragavimu, kas sujungus su kitais pojūčiais dar labiau praturtina įgytas patirtis. Jau minėtas gastronomicinio turizmo pavyzdys būtų kalėdinis „**Žašų turgus**“. Be įvairių linksmybių, čia svarbus yra ir skonio bei kvapo dėmuo, ką atspindi ir pats pavadinimas. Nemint turguje parduodamų žašų ir kito maisto, šventės lankytojai gali paskanauti „tijos“ – arbatos, „kafijos“ – kavos, o taip pat paragauti ypatingos „švarczupės“ – tradicinės juodos mažlietuvių sriubos, kuri verdama iš sukresėjusio žašų kraujo⁵¹. Tokiu būdu, per šišioniškių tarmės skambesį dar labiau susitapatinti su XX a. I pusės Pagėgių krašto atmosfera.

Viena iš įdomiausių vietų patirti gastronomicinio turizmo ypatumus Pagėgių krašte yra **Mociškių palivarkas** (turizmo sodyba), kuris įsikūręs Mociškių kaime, Vilkyškių seniūnijoje. Čia rengiamos tradicinių Mažosios Lietuvos patiekalų degustacijos, kurių metu ragaujamas šiupinys, „vofeliai“ (vafliai), „kuchenai“ (pyragai, dažniausiai štrudelis) geriamos tradicinės „tijos“ ir „kafijos“. Degustacijos čia rengiamos ir įkainojamos pagal XIX a. pab. – XX a. pradžios socialinių sluoksnių pasiskirstymą. Jei norisi patirti Mažosios Lietuvos žemdirbių tradicinius pietus, galima rinktis tradicinį šio krašto šiupinį, kurį anksčiau vadindavo „schupnis“⁵². Jį gamindavo iš įvairių kruopų su pupelėmis, žirniais, kartais bulvėmis,

⁵⁰ „Vėtrungių ir Kafijos dienos 2024“ . [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 07] Prieiga per internetą:

<<https://weloelithuania.com/vetrungiu-ir-kafijos-dienos-2024/>>; Festivalis „Keliaujanti vėtrungė: tikėjimas, legendos ir knygų milžinai“ [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 08] Prieiga per internetą: <[Vėtrungių kelias](#)>

⁵¹ Žašų turgus: sunkiausia svėrė daugiau nei 6 kilogramus. 2021-12-20 [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 07] Prieiga per internetą: <<https://www.manoukis.lt/naujienos/renginiai/zasu-turgus-sunkiausia-svere-daugiau-nei-6-kilogramus>>

⁵² Laužikas Rimvydas. Mažosios Lietuvos saldumynų istorijos. In: Klaipėdos krašto konditerijos atradimai. Kepiniai. Klaipėda, 2022, p. 13.

pakepintomis daržovėmis ir mėsa⁵³. Apie šiupinį dar prieš kelis šimtmečius rašė Kristijonas Donelaitis (1714–1780) poemoje „Metai“: „Mes, lietuvininkai, barščius ir šiupinį skanų / Su lašiniais gardžiais išvirtus girdami valgom...“⁵⁴. Jei norisi pasijusti krašto valdininku, bus patiektas šnicelis (tradiciskai paruošta mušta kiaulienos ar veršienos mėsa), kuris jau prabangesnis nei šiupinys. O jei visgi, įdomu kokia būdavo dvarininkų patirtis prie stalo, verta rinktis „Dvarininko pono pietus“, kur pagrindinis patiekalas bus pagamintas iš žvėrienos. Be to, palivarke vykdomos įvairių rūšių medaus degustacijos, sužinomi jų skirtumai, gaminamos vaškinės žvakės ir natūralūs gaminiai iš bičių produktų⁵⁵.

Paliesk istoriją.

Pagėgių savivaldybėje yra gausu lankytinų vietų ir dauguma jų vienaip ar kitaip susijusios su šio krašto istorija, kurios pažinimas gali padėti geriau suprasti ir pajusti tai ką matome, liečiame ar ragaujame. Pirmieji klajokliai šiame krašte galėjo pasirodyti dar vėlyvajame paleolite, o mezolite čia jau tikrai buvo gyventojų, kadangi prie Šereiklaukio piliakalnio buvo aptikta jų stovyklavietė. Pirmaisiais mūsų eros amžiais, abipus Nemuno ties Jūros ir Šešupės žiotimis, susiformavo atskira etninė sritis: čia susidarė skalvių gentis, kuri priklausė baltų genčių grupei. Taip jau susiklostė, kad skalviai, kaip ir kiti baltai, turėjo įsirengę ne tik gyvenvietes, bet ir **piliakalnius**, kurių Pagėgių savivaldybėje yra aštuoni: Birštoniškių, Kreivėnų, Opstainių (1) (2), Šereiklaukio (1) (2), Vartūliškių piliakalniai ir žinoma Rambynas. Visus juos galima įvardinti kaip potencialius patirtinio turizmo šaltinius⁵⁶. Ne visi jie yra sutvarkyti ir lengvai prieinami lankytojams, tačiau svetainėje <https://piliakalniai.lt/rajonai/40> yra pateiktos jų visų koordinatės, taigi kiekvienas turistas norėdamas gali juos aplankyti⁵⁷. Nors Rambyno kalnas yra labiausiai žinomas, tačiau svarbiausiu galima laikyti Šereiklaukio I piliakalnį, kuriame stovėjo

⁵³ Edukacijos. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 15] Prieiga per internetą: <<https://mociskiupalivarkas.lt/edukacijos/>>

⁵⁴ Mažosios Lietuvos šiupiniai. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 15] Prieiga per internetą: <<https://www.silaineskrastas.lt/gyvenimas/mazosios-lietuvos-siupiniai/>>

⁵⁵ Edukacijos. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 15] Prieiga per internetą: <<https://mociskiupalivarkas.lt/edukacijos/>>

⁵⁶ Birbilaitė Gabrielė, Lukšaitienė Audronė. Patirtinio turizmo plėtojimo galimybės Suvalkijos regione. *Verslo aktualijos būsimųjų specialistų požiūriu*, 2021, p. 305.

⁵⁷ Lietuvos piliakalniai. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 11 21] Prieiga per internetą: <<https://piliakalniai.lt/rajonai/40>>

skalvių pilis Šereika. Taip ji pavadinta 1276 m. minimo jos pilininko, netrukus po to žuvusio kovoje su Ordinu, vardu⁵⁸.

Vokiečių Ordinui užėmus šias žemes, jo veiklą menančių lankytinų vietų šioje Nemuno pusėje nėra išlikę, nes tai buvo retai gyvenamas kraštas, tačiau Prūsijos kunigaikštystės, o vėliau karalystės laikus liudijančių relikvų galima rasti ne viename Pagėgių savivaldybėje esančiame miestelyje, kaime ar dvarelyje. Vienas seniausių yra **Vilkyškių** miestelis išsidėstęs ant jo kalvagūbrio keterų. Pirmą kartą paminėtas 1539–1540 m., apie 1554 m. jau pastatoma pirmoji bažnyčia, o 1556 m. atidaroma pirma smuklė. XVII a. Vilkyškiai jau turėjo aiškius miestelio požymius, tuo metu susiklostė pagrindinis gatvių tinklas, kuris iš esmės išlikęs iki šiol. Taigi, net ir šiandien vaikstant po miestelį galima pajusti Prūsijos kunigaikštystės laikų dvasią. Tarp įvairių išlikusių senų pastatų galima išskirti **Vilkyškių evangelikų liuteronų bažnyčią**. Nors tai, ne XVI a. statinys, o jau trečia miestelio bažnyčia, jos vieta iš esmės nepakitusi. Dabar stovinti bažnyčia su 45 m aukščio bokštu pastatyta 1895–1896 m. nugriovus senąją bažnyčią ir medinę varpinę. Vertų aplankyti bažnytinio paveldo objektų gausu ir kituose Pagėgių savivaldybės miesteliuose bei kaimeliuose⁵⁹.

Pavyzdžiui, **Plaškių** panoramoje vyrauja vaizdinga evangelikų liuteronų bažnyčia statyta XIX a. pab. Tai istorinės architektūros neoromanikos ir neogotikos bruožų turintis statinys su puošniu fasadu. Deja, pastatas stipriai nukentėjo 1944 m., o sovietmečiu buvo apleistas⁶⁰. Daug geriau išlikusi **Žukų** evangelikų liuteronų bažnyčia statyta 1906–1907 m. Tai įspūdingas neogotikinės, o kartu ir modernistinės architektūros statinys. Savitumo jam suteikia tarsi 90

⁵⁸ Almonaitis Vytenis, Almonaitienė Junona. Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas. Kaunas, 2015, p. 12-17.

⁵⁹ Almonaitis Vytenis, Almonaitienė Junona. Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas. Kaunas, 2015, p. 177-198; Purvinas Martynas. Istoriniai miestai Nemuno Žemupyje. In Istoriniai miestai: sena ir šiuolaikiška. Sud. Alfredas Jomantas. Vilnius, 2003, p. 39.

⁶⁰ Almonaitis Vytenis, Almonaitienė Junona. Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas. Kaunas, 2015, p. 123-127; Purvinas Martynas. Istoriniai miestai Nemuno Žemupyje. In Istoriniai miestai: sena ir šiuolaikiška. Sud. Alfredas Jomantas. Vilnius, 2003, p. 42; Purvinas Martynas. Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai. Trakai, 2011, p. 138-146; Purvinas Martynas. Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais. II knyga. Trakai, 2017, p. 389-410.

laipsnių kampu pasuktas ir į šonus frontonais orientuotas bokštas⁶¹. Ne vien sakraliniais pastatais gali pasigirti Pagėgių krašto gyvenvietės. **Piktupėnuose** vertingiausias kultūros paminklas yra senoji mokykla. Nors tiek patys Piktupėnai, tiek juose veikusi parapiinė mokykla minima dar XVI a., dabartinis mokyklos pastatas yra neabejotinai vėlyvesnis, statytas ne anksčiau kaip XVIII a. pab. Mokyklos sienos mena istorines asmenybes. 1807 m. vykstant Tilžės taikos deryboms, keletą savaičių čia rezidavo Prūsijos karalius Frydrichas III ir jo žmona karalienė Luizė. Galimai nuo tų laikų prie senojo mokyklos pastato tebestovi dvi karalienės Luizės liepos⁶².

Svarbu paminėti, kad **Pagėgiai** iki pat XIX a. pabaigos nebuvo šio krašto didžiausias miestelis. Tik nutiesus geležinkelį ir plentą vedančius iš Tilžės į Klaipėdą, Pagėgiai pradėjo sparčiai plėstis. Tai lėmė, kad Pagėgiuose buvo pastatyta daug modernistinės architektūros pastatų. Galima teigti, kad Pagėgiai, tebėra antras miestas Lietuvoje po Kauno, kur apibrėžtame plote tarpukariu buvo pastatyta tiek daug modernios architektūros statinių, projektuotų profesionalių ir kvalifikuotų architektų. Pavyzdžiui, 1937 m. Pagėgiuose iškilo net 39 nauji namai. Taigi, Pagėgių centrinė dalis yra savotiška to laikotarpio architektūros ekspozicija natūroje⁶³.

Pagėgių krašte yra gausu ir neišnaudotų istorinių objektų, kuriuos sujungus į tematinius maršrutus ir susiejus su pažintinėmis gastronomicinėmis paslaugomis, galima būtų turėti naujus patirtinio turizmo objektus. Vienas iš tokių – būdingų tik Klaipėdos krašto regionui, būtų unikaliuos geležinkelio stotys, kurių neįmanoma išvysti niekur kitur tik šiame regione. Europinės vėžės (1435 mm) geležinkelis Klaipėdos krašte pradėjo veikti 1875 m. Tai buvo Tilžės-Klaipėdos (Tilsit-Memel) geležinkelio ruožas. 1902 metais baigtas tiesti geležinkelio ruožas iš Pagėgių (Pogegen) į Lauksargius (Laugszargen). Pastarajame maršrute buvo pastatyti šeši stočių kompleksai, kurie pilnai arba fragmentiškai išlikę iki šių dienų. Pagal Prūsijos statybos

⁶¹ Almonaitis Vytenis, Almonaitienė Junona. Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas. Kaunas, 2015, p. 199-213; Purvinas Martynas. Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai. Trakai, 2011, p. 138-146.

⁶² Almonaitis Vytenis, Almonaitienė Junona. Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas. Kaunas, 2015, p. 93-98; Purvinas Martynas. Istoriniai miestai Nemuno Žemupyje. In Istoriniai miestai: sena ir šiuolaikiška. Sud. Alfredas Jomantas. Vilnius, 2003, p. 39.

⁶³ Almonaitis Vytenis, Almonaitienė Junona. Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas. Kaunas, 2015, p. 76-89; Purvinas Martynas. Istoriniai miestai Nemuno Žemupyje. In Istoriniai miestai: sena ir šiuolaikiška. Sud. Alfredas Jomantas. Vilnius, 2003, p. 37-58.

pareigūno, architekto, profesoriaus Emil Hoffmann (1845–1901) parengto pavyzdinio mažos geležinkelio stoties pastato projektą buvo pastatytos Griežpelkių, Genių (buv. Cullmen-Jennen) ir Gudų stotys. Taip pat šiame ruože išlikusios Lauksargių, Kamščių (buv. Kampspowilken) stotys ir Pavilkių stotelės. Reikėtų paminėti, kad E. Hoffmann parengė ne vieną pavyzdinį mažos stoties projektą, kūrė funkcionalius ir estetiškai patrauklius neogotikos ir neorenesanso stilių bruožų turinčius pastatus. Dabar tokio stiliaus rausvų plytų pastatai išskiria Pagėgių kraštą visame Lietuvos kontekste, todėl gali tapti patrauklus turizmo objektas⁶⁴.

Dar viena neišnaudota tema turistiniams maršrutams būtų Pagėgių savivaldybėje esantys dvarai. Šiuo metu žinomos 128 dvarų sodybos, tačiau iš jų lokalizuotos 62. Mažosios Lietuvos dvarų sodybų architektūros raida ženkliai skyrėsi nuo Lietuvos Didžiąjai kunigaikštystei praeityje priklausiusių dvarų, todėl Lietuvos mastu tai yra unikalaus paveldo objektai. Kadangi dauguma dvaro sodybų yra stipriai apnykusios ir mažai tyrinėtos, šios temos aktualizavimas per turistams skirtus renginius gali padėti jas išsaugoti, nes tai – vertingas kultūrinis Pagėgių krašto palikimas⁶⁵.

Į vakarus nuo Pagėgių galima atrasti ir sukrečiantį patirtinio turizmo objektą, kuris mena neramią XX a. krašto istoriją – **karo belaisvių stovyklą „Oflag-53“**. Ją 1941 m. įrengė fašistinė Vokietija kaip Buchenvaldo konclagerio filialą skirtą sovietinės kariuomenės kariams. Vos per metus laiko, dėl bado, šalčio ir ligų čia mirė apie 10 000 žmonių. 1977 m. šioje vietoje įrengtas memorialas, kuris atnaujintas 2005 m. Toks objektas yra tipiškas tamsiojo turizmo pavyzdys. Nors atrodytų, kad turistų neturėtų traukti masinių žudynių vietas, tačiau tamsusis turizmas kaip reiškinys įgavo tokį pavadinimą XX a. pabaigoje ir tokių objektų pasaulyje yra ne vienas. Ko gero žinomiausia tamsiojo turizmo vieta ir analogas Oflag-53 būtų Aušvico koncentracijos stovykla Lenkijoje⁶⁶.

⁶⁴ Purvinas Martynas. Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai. Trakai, 2011, p. 117; Prūsijai – 500. Istorinio kraštovaizdžio likučiai Klaipėdos krašte. Prūsijos geležinkelio ruožo Pagėgiai – Lauksargiai palikimas. 2025 m. kalendorius. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 15] Prieiga per internetą: <https://www.arheologijoscentras.lt/sites/default/files/Kalendorius%202025.pdf> >

⁶⁵ Meškauskienė Regina ir kt. Šilutės ir Pagėgių krašto dvarai. Klaipėda, 2010; Purvinas Martynas. Lietuvos dvarų sodybų atlasas II. Pagėgių savivaldybė. Vilnius, 2014.

⁶⁶ Biran Avital and Poria Yaniv. Reconceptualising dark tourism. In: Contemporary Tourist Experience. Concepts and Consequences. Edited by Richard Sharpley, Philip R. Stone. New York, 2012, p. 59-70.

Susipažinkime su: Pagėgių krašto istorinėmis asmenybėmis, kurios įkvėpė ne vieną šio krašto kartą kurti ir dirbti savo kraštui. Pagėgių krašte šią pažintį galima pradėti nuo Mažosios Lietuvos panteono – **Bitėnų kapinių**, kurias galima surasti Rambyno kalno papėdėje. Šios kapinės yra Vydūno, Martyno Jankaus, Valterio – Kristupo Banaičio, Jono Vanagaičio, ir kitų Lietuvai nusipelnusių asmenybių amžinojo poilsio vieta. Kapinės puošia metaliniai vartai, o jų viršutinėje dalyje iškalti Vydūno žodžiai „Spindulys esmi begalinės šviesos“. **Vydūnas**, kurio tikrasis vardas Vilhelmas Storosta (1868–1853), lietuvių filosofas, rašytojas, Mažosios Lietuvos kultūros ir visuomenės veikėjas. 1888 metais Vydūnas baigė Ragainės mokytojų seminariją. 1888–1892 metais mokytojavo Kintuose, 1892–1912 m. – Tilžėje. Greifswaldo, Hallės, Leipcigo, Berlyno universitetuose laisvojo klausytojo teise studijavo filosofiją, sociologiją, religijos, literatūros ir meno istoriją, anglų, prancūzų, sanskrito kalbas. 1895 įkūrė Tilžės lietuvių giedotojų draugiją ir iki 1935 jai vadovavo. Tilžėje ir Rytų Prūsijos kitose vietose rengė lietuviškus vaidinimus, koncertus ir dainų šventes. Studijų metais suartėjo su Vokietijos teosofų draugija. 1902 Tilžėje įsteigė jos skyrių ir jam vadovavo. Leido ir redagavo 4 žurnalus, parašė daugiau kaip 60 knygų – grožinių (įvairaus žanro pjesių, libretų, apysakų), filosofijos ir istoriosofijos traktatų, lietuvių kalbos vadovėlių, atsiminimų. Išsiskiria Vydūno istoriniai veikalai, kurie yra vieni reikšmingiausių, originaliausių ir aktualiausių tuometinės Rytų Prūsijos ir Mažosios Lietuvos istoriografijoje. Bitėnų kapinėse taip pat palaidotas ir Mažosios Lietuvos patriarchu vadinamas **Martynas Jankus** (1858–1946). Jis buvo aktyvus politikos ir visuomenės veikėjas, lietuvių spaudos leidėjas, publicistas, vienas lietuvių tautinio sąjūdžio vadovų, Tilžės Akto signataras (1918). Martynas Jankus kovojo prieš mažlietuvių germanizavimą, propagavo Didžiosios ir Mažosios Lietuvos susivienijimo idėją. Jis turėjo spaustuvių Ragainėje, Tilžėje, Klaipėdoje, Šilutėje ir Bitėnuose. Savo spaustuose išspausdino apie 400 knygų ir 27 periodinius leidinius lietuvių ir vokiečių kalbomis. Leidiniai turėjo didelės įtakos visuomenės gyvenimui, skatino tautinių idėjų plėtotę⁶⁷.

Kita žymi asmenybė yra rašytojas **Johanesas Bobrovskis (Johannes Bobrowski)** (1917-1965). Gimęs Tilžėje, dažnai vasarodavo pas senelius Vilkyškiuose ir Mociškiuose. Jo prozoje vaizduojami vokiečių ir kitų tautų santykiai Rytų Europoje, gausu lietuviškų motyvų, Rytų Prūsijos peizažų, o eilėraščiuose yra lietuvių liaudies dainų citatų. Taigi, ko gero neatsitiktinai Vilkyškių evangelikų liuteronų parapijos namuose nuo 2013 m. veikia J. Bobrovskio

⁶⁷ Almonaitis Vytenis, Almonaitienė Junona. Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas. Kaunas, 2015, p. 57-64.

memorialinis muziejus. Čia eksponuojami rašytojo memorialiniai daiktai, rankraščiai, muzikos instrumentai, baldai iš jo darbo kambario Berlyne. Įdomu, tai, kad rašytojo kūryboje Vilkyškiai ir kitos krašto vietos gali būti atpažįstamos, nes yra tapusios veiksmo erdve. Taigi, skaitant J. Bobrovskio kūrinius galima klaidžioti po Vilkyškius, Bitėnus ir spėlioti kur buvo viena ar kita jo romane paminėta smuklė⁶⁸.

Dar viena XX a. poezijos įžymybė gimė Pagėgiuose. Tai – **Algimantas Mackus** (1932-1964). Algimantas Pagėgiuose praleido pirmuosius septynis gyvenimo metus, tačiau 1939 m. šeima skubiai turėjo keltis iš Pagėgių toliau į Lietuvą, o 1944 m. trauktis į Vokietiją ir vėliau į JAV. Nors kaip žmogus ir rašytojas jis subrendo svetur, gimtasis miestas visada liko jam svarbiu: tai rodo ir jo pomėgis pasirašyti Algimanto Pagėgio vardu. Tesulaukęs 32-jų, poetas žuvo autoavarijoje Čikagoje. 2008 m. jo vardu buvo pavadinta Pagėgių gimnazija, o mokyklos muziejuje saugomi vertingi su rašytojo gyvenimu ir kūryba susiję eksponatai: rankraščiai, mašinraštis, originalios fotografijos⁶⁹.

Reikia paminėti ir dar vieną asmenybę, kuri nors nėra nei gimusi nei augusi šiame krašte, paliko ryškų pėdsaką matomą iki šių dienų. Tai – **Prūsijos karalienė Luizė**. 2021 m. netgi buvo parengtas karalienės Luizės turistinis maršrutas su aprašytomis lankytinomis vietomis, kurio pagrindu buvo nuo 2013 m. analogiškas maršrutas veikiantis Vokietijoje. Pagrindinis maršruto tikslas - keliautojus supažindinti su Mažosios Lietuvos vietomis, kurios mena vieną iškiliausių Europos moterų - Prūsijos karalienę Luizę. Karalienė Luizė, Frydricho Vilhelmo III, valdžiusio Prūsiją 1797–1840 m, žmona, paliko ryškų pėdsaką Mažosios Lietuvos istorijoje. Karų su Napoleonu metu, karališkoji šeima buvo priversta bėgti iš Berlyno į Karaliaučių. Vienas svarbiausių įvykių Prūsijos bei karalienės Luizės valdymo istorijoje - 1807 m. liepos 6-ąją Tilžėje įvykęs karalienės ir imperatoriaus Napoleono Bonaparto susitikimas. Jau minėta, kad prieš susitikimą ir po jo karalienė buvo apsistojusi Piktupėnų kaime, kuriame iki šiol žaliuoja jos vardo liepos, išlikęs senasis mokyklos pastatas, kuriame karalienė praleido keletą dienų. Karalienę Luizę primena ir jos vardu pavadintas tiltas, vedantis iš Panemunės į Tilžę (Sovetską). Tai dar vienas įspūdingas turistinis objektas, kuris baigtas statyti 1907 m. Tilto atidarymo data sutapo su Prūsijos karalienės Luizės apsilankymo Tilžėje šimtmečiu, todėl tiltas pavadintas jos

⁶⁸ Savukynas Bronys. Johannes Bobrowski. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 21] Prieiga per internetą:

<<https://www.vle.lt/straipsnis/johannes-bobrowski/>>

⁶⁹ Satkauskytė Dalia. Algimantas Mackus. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 21] Prieiga per internetą:

<<https://www.vle.lt/straipsnis/algimantas-mackus/>>

vardu. Dviejų Rytprūsių regionų sujungimas tiltu paskatino ekonominį ir kultūrinį krašto augimą. Per II pasaulinį karą tiltas susprogdintas, vėliau atstatytas. Tiltu ilgis siekia 416 metrų. Trečia vieta kur galima susipažinti su karalienės gyvenimu yra Vilkyškiai, kur veikia interaktyvi „Istorijos inkubatoriaus“ ekspozicija⁷⁰.

⁷⁰ Černiauskiene Aušrinė. Tarptautinio turistinio maršruto „Karalienės Luizės žiedas“ plėtros ir marketingo planas 2021–2026. Kaunas.

Patirtinio turizmo stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių Pagėgių savivaldybėje analizė (SSGG)

Stiprybės

- Rambyno regioninis parkas ir jame lankytini gamtos ir kultūros paveldo objektai. Parkas pasižymi Nemuno slėnio kraštovaizdžiu su garsiuoju Rambyno kalnu, Ragainės vingiu, Jūros ir Nemuno santaka. Parke yra unikalios Lietuvos mastu Bitėnų kapinės – Mažosios Lietuvos panteonas.
- Joninių šventė ant Rambyno kalno. Tai 140 metus klestinti tradicija minima vienoje vaizdingiausių Lietuvos vietų. Prie renginio ištakų prisidėjo tokios asmenybės kaip Martynas Jankus ir Vydūnas (Vilhelmas Storosta).
- Nemuno upės maršrutas Rambyno kalnas – Panemunė, kuris yra labai patrauklus vandens turizmo objektas.
- Unikalus užmirštas Mažosios Lietuvos paveldas, kuriam analogų niekur kitur Lietuvoje. Pagėgių kraštas XIV–XX a. pradžioje priklausė Vokiečių ordinui, o vėliau Prūsijos kunigaikštystei ir karalystei. Tai lėmė kitokią nei likusioje Lietuvoje istorijos raidą, kurios atspindžius galime iki šiol matyti bažnyčių, traukinių stočių ar išlikusių gyvenamųjų namų architektūroje.
- Modernistinė Pagėgių architektūra. Pagėgiai yra antras miestas Lietuvoje po Kauno, kur apibrėžtame plote XX a. 3–4 dešimtmečiuose buvo pastatyta tiek daug modernios architektūros statinių. To svarbą ir unikalumą gali paliudyti faktas, kad paminėta Kauno architektūra yra įrašyta į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą.
- Kasmetinis kalėdinis „Žąsų turgus“, kuris yra vienintelis tokio pobūdžio Lietuvoje. Šis renginys 2016 metais iš LR žemės ūkio ministerijos gavo Tautinio paveldo sertifikato ženklą.
- Pagėgių krašto gastronominis paveldas, kuris pasižymi išskirtiniais Lietuvos kontekste Mažosios Lietuvos kultūrą ir kulinariją įprasminančiais patiekalais ir gėrimais.

Silpnybės

- Didelis atstumas iki gausiai apgyvendintų Lietuvos didmiesčių. Tarp Pagėgių ir Klaipėdos yra 88 km atstumas, o tarp Pagėgių ir Kauno – 150 km atstumas. Tai rodo, kad savivaldybė nėra greitai pasiekama didmiesčių gyventojams, kurie galėtų prisidėti prie vietinio turizmo augimo.
- Didelis atstumas iki artimiausių tarptautinių oro uostų. Nuo Kauno oro uosto yra 160 km, o nuo Palangos oro uosto 117 km atstumas, tai rodo, kad Pagėgiai nėra patogiai pasiekiami turistams iš užsienio.
- Trumpas šiltasis turistinis sezonas. Dalis veiklų skirtų turistams (kelionės dviračiu, vandens transportu) priklauso nuo oro sąlygų. Nėra išskirtinai šaltam sezonui pritaikytų turistinių maršrutų.
- Savivaldybės teritorijoje nėra išvystytas dviračių takų tinklas. Nemuno žemupyje pasižymi patogiu reljefu važinėti ir keliauti ilgesnius atstumus dviračiu. Kelionės dviračiais yra svarbi patirtinio arba lėtojo turizmo dalis, todėl išvystyta takų infrastruktūra kartu su kempingais galėtų pritraukti daugiau turistų keliaujančių į Lietuvos pajūrį.
- Nepakankama istorinių statinių priežiūra ir avarinė būklė. Didelė dalis kraštui svarbių ir turistams įdomių istorinių pastatų, tokių, kaip pavyzdžiui, Plaškių bažnyčia arba Pagėgių – Lauksargių geležinkelio atkarpos stotys nėra įtraukti į kultūros vertybių registrą ir nėra saugotini. Dalis jų sparčiai nyksta.
- Neišvystyta infrastruktūra šalia turizmo traukos objektų. Trūksta maitinimo įstaigų, parduotuvių, pramogoms skirtų vietų ir kitų užsiėmimų.
- Nėra gausu apgyvendinimo vietų, jų įvairovė nedidelė, todėl tai gali neatitikti kiekvieno keliautojo poreikių.
- Mažas turistų dėmesys regiono kontekste. Pagėgių savivaldybė, lyginant su kitomis Klaipėdos krašto savivaldybėmis nėra tokia populiari turistų tarpe, nes dauguma keliautojų orientuojasi į keliones arčiau Kuršių marių ir jūros. Kadangi šios vietos taip pat pasižymi Mažosios Lietuvos paveldu, Pagėgiai dažnai lieka nuošalyje.
- Nepakankamai išnaudojami modernūs technologiniai sprendimai. Mobilųjų aplikacijų ir virtualios realybės produktų trūkumas nepadedą pritraukti jaunesnio amžiaus turistų.

- Profesionalios marketingo kampanijos nebuvimas ir mažas socialinių tinklų išnaudojimas stipriai riboja Pagėgių galimybes pritraukti daugiau patirtinį turizmą besirenkančių keliautojų.

Galimybės

- Augantis patirtinio ir lėtojo turizmo populiarumas. Šiais laikais turistai vis dažniau ieško ramybės ir gamtos artumo bei stengiasi išvengti masinio turizmo vietų. Tuo pačiu nauji technologiniai sprendimai leidžia lengviau keliones planuoti patiems. Pagėgiai gali tapti puikia vieta turistams, kurie ieško autentiškų ir ramių vietų poilsiui.
- Užsakomųjų ekskursijų ir kelionių organizavimo po Pagėgių savivaldybės teritoriją skatinimas.
- ES paramos lėšų panaudojimas turizmo srities iniciatyvas skatinti.
- Apleistų istorinių statinių ir jų kompleksų sutvarkymas ir pritaikymas turizmo reikmėms.
- Dviračių takų tinklo įrengimas kartu su kempingais ir nuomos punktais gali pritraukti daugiau patirtinį turizmą besirenkančių keliautojų.
- Gastrominio turizmo Pagėgių savivaldybėje populiarinimas. Gastrominis turizmas yra svarbi patirtinio turizmo šaka, o Pagėgių savivaldybėje yra palankios galimybės vystyti šią sritį. Pagėgių kraštas pasižymi istorine lietuvininkų virtuve kas jį išskiria iš likusios Lietuvos dalies.
- Bendradarbiavimas su kaimyninių šalių pasienio regionais. Tarptautinių projektų kūrimas kartu su Lenkijos ir kitų šalių regionais galėtų paskatinti turizmo sektoriaus vystymąsi Pagėgių savivaldybėje.
- Technologijų pritaikymas turizmo sektoriuje. Mobilųjų programėlių, virtualių gidų, geocaching panaudojimas gali pritraukti daugiau lankytojų, įskaitant jaunesnio amžiaus turistus.

Grėsmės

- Didelio turistų srauto neigiamas poveikis gamtai ir infrastruktūrai. Turizmo išteklių kokybinis ir kiekybinis nykimas.
- Konkurencija su kaimyniniais regionais. Sąlyginai netoli esantys populiarūs kurortai ir turistų itin lankomos vietos kaip Nida, Palanga, Ventės ragas, gali atitraukti dalį turistų.
- Ekologinės aplinkos pablogėjimas regione ir besikeičiančios meteorologinės sąlygos galėtų neigiamai paveikti turistų srautus.
- Galimas turistų srautų mažėjimas dėl ekonomikos ar finansų krizės, naujos pandemijos ir panašių veiksnių.
- Geopolitinė padėtis. Geopolitiniai neramumai siejami su artima kaimynyste.
- Mažėjantis gyventojų skaičius savivaldybėje gali sukelti kompetentingų turizmo sektoriaus darbuotojų trūkumą.
- Finansinis nestabilumas. Nuolatinių finansavimo šaltinių turizmo infrastruktūrai plėtoti trūkumas gali varžyti turizmo plėtrą.

Patirtinio turizmo vystymo koncepcija ir pasiūlymai

Remiantis atlikta patirtinio turizmo analize, atsižvelgiant į naujausias tendencijas Lietuvoje bei užsienyje, galima teigti, kad Pagėgių savivaldybė turi potencialo kurti naujus patirtinio turizmo produktus, o taip pat vystyti ir jau esamus. Atlikta SSGG analizė parodė, kad Pagėgių savivaldybės teritorijoje yra nemažai neišnaudotų patirtinio turizmo išteklių, kuriuos įvertinus silpnybes ir grėsmes, galima tinkamai išnaudoti. Atsižvelgus į atliktos analizės rezultatus siūloma įgyvendinti nesudėtingus patirtinio turizmo produktus, kurių pavyzdžiai pateikiami šiame skyriuje. Atrinkti pavyzdžiai atspindi potencialą ir galimybes plėtoti produktus Pagėgių savivaldybėje. Atsižvelgiant į esamus poreikius ir galimybes juos galima modifikuoti.

Pateikti pavyzdžiai nėra sudėtingai įgyvendinami ir nereikalauja daug išteklių. Sėkmingai įgyvendintus pateiktus produktų pavyzdžius arba sukūrus naujus nesudėtingus patirtinio turizmo produktus, pagal pateiktą koncepciją, atsirastų patirtis ir žinios, kurie leis atsirinkti pasiteisinusias idėjas ir jų įgyvendinimo priemones, o taip pat paskatins imtis sudėtingesnių kompleksinių projektų. Studijos rengimo metu bendradarbiaujant su partneriais iš Lenkijos buvo prieita išvada, kad taip įvardintų nesudėtingų patirtinio turizmo produktų įgyvendinimas gali trukti trejus metus. Per minėtą laikotarpį galima bendradarbiauti su partneriais iš Lenkijos ir kartu įgyvendinti dalį pasirinktų idėjų.

Po trejų metų, sukaupus patirtį ir nustatčius geriausiai pasiteisinusias idėjas, sukurtus produktus galima bandyti apjungti ir taip sukurti naujus sudėtingus ir kompleksinius patirtinio turizmo produktus. Pagrindinis šio proceso koordinatorius turėtų būti Pagėgių savivaldybė, kuriai organizuojant prie idėjų kūrimo ir įgyvendinimo prisidėtų švietimo ir kultūros įstaigos, privačios įmonės, kultūrinę veiklą vystančios asociacijos, menininkai, specialistai ir partneriai iš Lenkijos.

Esamų išteklių panaudojimas

Pagėgių savivaldybėje yra gausu vaizdingų gamtos vietų kur jau yra įrengta tam tikra infrastruktūra: takai, apžvalgos bokštai, informaciniai stendai. Taip pat yra gausu autentiško kultūros paveldo objektų, kurie skiriasi nuo panašių objektų Lietuvoje, kadangi Pagėgiai ilgą

laiką buvo Prūsijos valstybės sudėtyje. Kuriant paprastus patirtinio turizmo produktus galima išnaudoti jau turimą infrastruktūrą ir objektus, kadangi tai leidžia sutaupyti lėšas. Šis metodas užtikrina efektyvų esamų išteklių naudojimą.

Kompetencijų ugdymas

Nors kuriant produktus kartais gali prireikti ieškoti siauros specializacijos ekspertų, tačiau vietos bendruomenės gali inicijuoti idėjas ir jų įgyvendinimą. Įvairios amatų dirbtuvės, degustacijos, edukacijos turėtų įtraukti bendruomenės narius organizuoti veiklas arba pasiūlyti savo paslaugas.

Paklausos didinimas

Sukurti ir įgyvendinti nesudėtingi, bet originalūs produktai, pritrauktų sąmoningai patirtinio turizmo ieškančius keliautojus. Sėkmingi ir patrauklūs produktai būtų reklamuojami per rekomendacijas ir socialinius tinklus, taip pritraukiant jau naujus turistus. Sėkmingas šio modelio kartojimas padėtų tiksliau išsiaiškinti turistų pageidavimus ir lūkesčius, o taip pat būtų sukurta paklausa, kuri taptų labai svarbi ateityje kuriant kompleksiškesnius produktus.

Darni plėtra ir išteklių išsaugojimas

Pasaulyje vis labiau populiarėja lėtojo turizmo tendencija, kuri prisideda prie darnios turizmo sektoriaus plėtros ir išteklių išsaugojimo ateities kartoms. Patirtinio turizmo Pagėgių savivaldybėje vystymas atitiktų šias tendencijas ir apsaugotų jautrius gamtos ir paveldo objektus nuo išnykimo grėsmės.

Pagrindas atsirasti sudėtingiems turizmo produktams

Kuriant paprastus ir nesudėtingus turizmo produktus, vietos bendruomenės įgytų daugiau patirties, o atsižvelgiant į turistų patirtis gali būti patobulinta lankomų objektų infrastruktūra. Visa tai gali tapti geru pagrindu kurti kompleksiškesnius produktus. Pavyzdžiui, istorinės rekonstrukcijos renginys galėtų tapti kasmetiniu festivaliu, o maisto degustacija sujungta su paskaita apie lietuvininkų patiekalus ir liaudiškos muzikos renginiu gali tapti kasmetiniu

turgumi su koncertu ir edukaciniais renginiais. Strategija kurti paprastus turizmo produktus, o vėliau juos bandyti sujungti yra veiksminga ir ganėtinai nerizikinga. Tuo pačiu tai padeda iš lėto sukaupti patirtį ir reikalingas kompetencijas reikalingas įgyvendinti didesnius projektus.

Nesudėtingų turizmo produktų pavyzdžiai

1. Išgyvenimo gamtoje dirbtuvės vaikams ir jaunimui – menas išgyventi miške

Išgyvenimo gamtoje dirbtuvės – tai visą dieną trunkantis renginys, supažindinantis dalyvius su išgyvenimo įgūdžiais. Atlikdami praktinius veiksmus vaikai ir paaugliai mokosi, kaip susidoroti su iškylančiais iššūkiais miško aplinkoje, ugdyti komandinį darbą, kūrybišką mąstymą ir išradingumą.

Renginio planas

1. Sveikinimo žodis ir dalyvių supažindinimas su išgyvenimu laukinėje gamtoje:

Susitikimas prasideda trumpu patyrusių instruktorių prisistatymu. Dalyviai sužino, kas yra išgyvenimas gamtoje, pagrindiniai to principai ir kaip pasiruošti ekstremalioms situacijoms.

2. Laikinos pastogės įrengimas:

Vadovaujant instruktoriams, vaikai ir paaugliai mokosi statyti pastoges naudojant miške esančias medžiagas, tokias kaip šakos, lapai. Kiekviena grupė kuria savo „stovyklą“. Dalyviai įgyja įgūdžių, pavyzdžiui, atpažįsta saugias vietas kur galima būtų pasistatyti pastogę, išmoksta pastatyti stabilias konstrukcijas ir dirbti komandoje. Be to, jie pajaučia pasitenkinimą, kadangi viską sukonstruoja savo rankomis ir pasikliauja komandiniu darbu.

3. Laužo užkūrimas ir maisto gaminimo miške pagrindai:

Dalyviai mokosi, kaip saugiai užkurti laužą naudojant titnaginį skiltuvą ir kaip ant ugnies gaminti paprastus patiekalus. Taip pat jie sužino priešgaisrinės saugos taisykles, įgyja pagrindinius įgūdžius kaip gaminti maistą lauko sąlygomis.

4. Mokymasis orientuotis lauke:

Instruktoriai parodo, kaip judėti miške naudojant kompasą, žemėlapi ir natūralius orientyrus, tokius kaip saulė ar samanoti medžiai. Dalyviai mokosi skaityti žemėlapi, naudotis kompasu ir atpažinti gamtoje ženklus. Atrasti nauji orientavimosi gamtoje metodai sukelia smalsumo ir laimėjimo pojūčius.

5. Dienos pabaiga ir jos apibendrinimas prie laužo:

Besibaigiant dienai dalyviai susirenka prie bendro laužo, kad pasidalintų savo patirtimi. Instruktoriai įteikia visiems atminimo ženkliukus ir pažymėjimus. Dalyviai jaučia džiaugsmą ir pasididžiavimą savo pasiekimais, o taip pat ir dėl bendro grupės laimėjimo.

Dalyvių įgyti įgūdžiai:

- laužo užkūrimas, laikinos pastogės pastatymas, maisto gaminimo įgūdžiai,
- orientacija naudojant žemėlapi, kompasą ir ženklus gamtoje,
- pagrindinių išgyvenimo įgūdžiai, tokie kaip mazgų rišimas ir maisto rinkimas.

Dalyvių emocijos:

- azarto ir nuotykių pojūtis atliekant išgyvenimo gamtoje užduotis,
- pasididžiavimas įgijus naujų, praktinių įgūdžių,
- per bendrus iššūkius grupės ryšio sustiprinimas.

2. Tradicinių lietuvininkų patiekalų gaminimo dirbtuvės

Šios kulinarinės dirbtuvės – tai tarsi lietuvininkų kasdienybės istorijos pamoka. Dalyviai sužino apie jiems galbūt negirdėtus vietinius patiekalus, tokius kaip „vofeliai“ (vafLIAI), „kuchenai“ (pyragai, dažniausiai štrudelis), „schuppnis“ (šiupinys), „švarczupė“ (juoda sriuba). Susipažįsta su keistai skambančiais gėrimais „tija“ (arbata) ir „kafija“ (kava). Susipažįsta su jų gamybos paslaptimis. Dirbtuvės gali būti skirtos vienam arba keliems patiekalams gaminti.

Renginio planas

1. Supažindinimas su lietuvininkų virtuve

Užsiėmimą veda vietinės kulinarijos žinovai ir praktikai, kurie papasakoja apie šių patiekalų istoriją ir reikšmę lietuvininkų kultūrai.

2. Paruoštų patiekalų pavyzdžiai:

- „švarczupė“ – sriubos ingredientų paruošimas, virimas,
- „schuppnis“ – išmirkytų pupelių ir žirnių virimas, pakepintų daržovių ir žąsienos virimas kartu su likusiais ingredientais,
- „vofeliai“ – išmokti paruošti tešlą, kepti,
- „kafija“ – cikorijų šaknų, ažuolo gilių, miežių, morkų paruošimas, virimas.

3. Degustacija ir apibendrinimas:

Po visko dalyviai ragauja paruoštus patiekalus, o receptus išsineša į namus kaip suvenyrą, kuriuos turi kaip priminimą, jog tokius pat patiekalus galima pasigaminti ir savo virtuvėje.

Dalyvių įgyti įgūdžiai:

- tradicinio maisto gaminimo pagrindai,
- tradicinių gėrimų gaminimo pagrindai,
- tradicinių Mažosios Lietuvos regiono receptų išmanymas.

Dalyvių emocijos:

- pasididžiavimas įgijus naujų įgūdžių,
- džiaugsmas gaminant kartu patiekalus ir juos ragaujant,
- ryšio su regiono kultūra ir kitais dalyviais pajautimas.

3. Archeologijos stovykla

Ši stovykla leidžia įsijausti į archeologų profesiją specialiai paruoštoje imitacinėje tyrimų aikštelėje, kurioje yra paslėptos regionui būdingų artefaktų kopijos. Dalyviai mokosi archeologo darbo paslapčių ir įgyja žinių bei suvokimą apie krašto istoriją.

Renginio planas

1. Trumpa paskaita apie archeologiją:

- kasinėjimų metodai ir archeologo vaidmuo,
- archeologinių tyrimų pavyzdžių Pagėgių savivaldybėje pristatymas,
- regionui būdingų archeologinių radinių prezentacija.

2. Praktinė dalis – kasinėjimai:

- dalyvius suskirstyti į komandas,
- supažindinti su įrankiais (mentelėmis, metalo iešikliais, matavimo prietaisais) ir pamokyti jais naudotis,
- paslėptų artefaktų kopijų paieška,
- aptiktų radinių identifikavimas ir jų reikšmė regiono istorijai.

3. Apibendrinimas:

- kiekvienos komandos radinių pristatymas,
- sertifikatų „jauniesiems archeologams“ įteikimas,
- grupinė dalyvių nuotrauka.

Dalyvių įgyti įgūdžiai:

- archeologinių įrankių pažinimas ir panaudojimas,
- artefaktų pažinimas,
- tyrinėjimų proceso supratimas,

- archeologinių artefaktų ir objektų vertės supratimas.

Dalyvių emocijos:

- jaudulys ir azartas ieškant ir atrandant „lobius“,
- pasitenkinimas komandiniu darbu,
- pasididžiavimas savarankiškai suradus ir atpažinus radinius.

4. Algimanto Mackaus vardo poezijos konkursas

Konkursas, skirtas poetams mėgėjams ir profesionalams, skatinantis kurti kūrinius.

Renginio planas

1. Pasiruošimas:

- konkurso skelbimas interneto svetainėse ir vietinėje žiniasklaidoje,
- dalyvių darbų pateikimas,
- konkurso vertintojų verdiktas – nugalėtojų atranka.

2. Didysis finalas:

- Algimanto Mackaus biografijos pristatymas,
- eilėraščių deklamavimas, atliekamas autorių arba aktorių,
- apdovanojimų ceremonija (diplomų įteikimas, nugalėtojų eilėraščių publikavimas),
- dalyvių ir organizatorių bendravimas ragaujant gėrimus su užkandžiais.

Dalyvių įgyti įgūdžiai:

- literatūrinių įgūdžių lavinimas ir naujų tekstų kūrimas,
- emocijų išreiškimas per poeziją ir regiono aktualizavimas.

Dalyvių emocijos:

- pasitenkinimas kuriant ir pristatant savo kūrinį,
- jaudulys, susijęs su konkurencija,
- pasididžiavimo jausmas sulaukus pripažinimo ir gavus apdovanojimą.

5. Vydūno vardo sveikos gyvensenos seminaras „Sveikata. Jaunumas. Grožė“.

Seminaras skirtas sveikam gyvenimo būdui, mitybai, o taip pat Vydūno fenomeną pažinti.

Renginio planas

1. Pasiruošimas:

- planuojamo seminaro skelbimas interneto svetainėse ir vietinėje žiniasklaidoje,
- mokslininkams, sveikos gyvensenos žinovams, visuomenininkams išsiunčiami kvietimai dalyvauti seminare,
- būsimų dalyvių pranešimų santraukų ir minčių apie Vydūną skelbimas internete,
- svečių – klausytojų registracija.

2. Pranešimai:

- įžanginės kalbos ir Vydūno biografijos pristatymas,
- pranešimų skaitymas,
- dalyvių, svečių ir organizatorių bendravimas kavos pertraukėlių metu.

3. Kulinarinės dirbtuvės:

- maisto gamyba remiantis Vydūno patarimais ir receptais,
- maisto degustavimas,
- diskusija ir apibendrinimas.

Dalyvių ir svečių įgyti įgūdžiai:

- dalyvių viešo kalbėjimo įgūdžių lavinimas,
- renginio svečiai klausydami pranešimų įgyja naujų žinių apie sveiką gyvenseną,
- renginio svečiai dirbtuvėse įgyja praktinių žinių apie sveikatai palankaus maisto ruošimą.

Dalyvių ir svečių emocijos:

- dalyvių pasitenkinimas pristatant savo idėjas,
- svečių pasitenkinimas įgijus naujų žinių betarpiškai iš savo sričių ekspertų,
- džiaugsmas gaminant kartu sveikus patiekalus ir juos ragaujant,
- ryšio su regiono kultūra ir kitais dalyviais bei svečiais pajautimas.

6. Tapybos dirbtuvės

Lauko tapybos dirbtuvės, kurios gali vykti skirtingose vietose: Rambyno regioniniame parke arba apleistų bažnyčių (Plaškiai), kitų Mažosios Lietuvos istoriją atspindinčių senų pastatų fone. Dalyviai lavina savo tapybos įgūdžius vadovaujami profesionalių arba vietinių menininkų.

Renginio planas

1. Įžanga:

- trumpa paskaita apie tapybos technikas ir įkvėpimą, kurio galima pasisemti iš vietinio kraštovaizdžio ir istorinių pastatų,
- temos pasirinkimo ir piešinių komponavimo pavyzdžiai.

2. Praktinė dalis:

- pasirinktų peizažų ir pastatų tapyba prižiūrint instruktoriui,
- individualios konsultacijos su menininkais.

3. Paroda ir apibendrinimas:

- pabaigtų darbų pristatymas lauko parodoje,
- garbės raštų įteikimas,
- dalyvių fotosesija su jų meno kūriniais.

Dalyvių įgyti įgūdžiai:

- eskizų ir tapybos technikos lauko aplinkoje,
- aplinkos stebėjimas ir detalių užfiksavimas meno kūrinuose,
- piešimo įrankių naudojimas,
- paveikslo kompozicijos kūrimas.

Dalyvių emocijos:

- atsipalaidavimas ir ramybė natūralioje aplinkoje,
- džiaugsmas kuriant unikalius meno kūrinius,
- pasitenkinimas užfiksavus vietinio kraštovaizdžio ir architektūros grožį.

7. Plaukimas Nemunu

Plaukimas valtimis Nemuno upe maršrutu Nemuno ir Jūros santaka - Panemunė. Plaukdami dalyviai klausysis istorijų apie laivybą Nemunu prieš kelis šimtus metų, grožėsis apylinkėmis, sudalyvaus improvizuotame vaidinime.

Renginio planas

1. Sveikinimo žodis ir dalyvių supažindinimas su maršrutu:

Susitikimas prasideda trumpu patyrusių instruktorių prisistatymu. Dalyviai sužino, apie laivybos upėse subtilybes, išklauso saugumo instrukcijas.

2. Plaukimas:

Vadovaujant instruktoriams, dalyviai plaukia Nemunu pro Rambyno kalną link Panemunės ir klausosi pasakojimų apie laivybos Nemune istoriją per paskutinius kelis šimtus metų, išgirsta įvairių legendų, grožisi apylinkėmis.

3. Improvizuotas vaidinimas:

Išklaušę istoriją, dalyviai pasidalina į dvi komandas. Vladislovo Sirokomlės knygos „Nemunas nuo versmių iki žiočių“ knygos motyvais vieni vaidina, kad plukdo į Karaliaučių parduoti grūdus, o kita komanda vaidina Prūsijos muitininkus⁷¹.

5. Dienos pabaiga ir jos apibendrinimas prie laužo:

Besibaigiant dienai dalyviai prisišvartuoja valtis ir susirenka prie bendro laužo, kad pasidalintų savo patirtimi. Instruktoriai įteikia visiems atminimo ženkliukus ir pažymėjimus. Dalyviai jaučia džiaugsmą ir pasididžiavimą savo pasiekimais, o taip pat ir dėl bendro grupės laimėjimo.

Dalyvių įgyti įgūdžiai:

- kraštovaizdžio pažinimas per upeivių prizmę,
- valčių navigacija upėje, švartavimasis,

⁷¹ Sirokomlė Vladislovas. Nemunas nuo versmių iki žiočių. Vilnius, 2020.

- laivybos istorijos Nemune pažinimas.

Dalyvių emocijos:

- nuotykių pojūtis vaidinant upeivius ir muitininkus,
- pasididžiavimas įgijus naujų įgūdžių,
- per bendrus iššūkius grupės ryšio sustiprinimas.

8. Ekskursija dviračiais po Mažąją Lietuvą

Ekskursijos metu aktyvus dviračių turizmas derinamas su krašto gamtinės aplinkos ir kultūros paveldo tyrinėjimais.

Renginio planas

1. Sveikinimo žodis ir dalyvių supažindinimas su maršrutu:

Susitikimas prasideda susipažinimu su gidais, kurie nupasakoja būsimą maršrutą ir supažindina su saugaus važiavimo dviračiais taisyklėmis.

2. Kelionės maršrutas:

Vadovaujant gidams dalyviai važiuoja trumpuoju maršrutu (apie 20–25 km) nuo Vilkyškių link Raganų eglės ir toliau pro Rambyno regioninio parko apžvalgos bokštus iki Bitėnų kapinaičių ir Rambyno kalno. Norint aktyvesnio turizmo, kelionę galima pratęsti iki Panemunės ir karalienės Luizės tilto ir pabaigti Pagėgiuose (40-45 km). Galima sukurti ir kitas maršruto variacijas.

3. Krašto istorijos pamoka ir lobių paieška:

Dalyviai reguliariai sustoja, kad pasigrožėtų gamtine aplinka, pasiklausytų pasakojimų prie istorinių objektų ir sudalyvautų viktorinoje, kurios klausimai susiję su krašto istorija. Taip pat ieško paslėptų lobių (*geocaching*).

4. Dienos pabaiga ir jos apibendrinimas:

Besibaigiant kelionei, dalyviai dalinasi įspūdžiais prie bendros vakarienės stalo. Kiekvienas pasidalina savo atrastais lobiais. Instruktoriai suskaičiuoja dalyvių taškus ir įteikia visiems atminimo ženkliukus ir pažymėjimus.

Dalyvių įgyti įgūdžiai:

- gamtos ir istorijos pažinimas keliaujant dviračiais per skirtingus objektus ir atsakinėjant į viktorinos klausimus,
- geresnis suvokimas kiek trukdavo kelionės prieš kelis šimtus metų kai dar nebuvo automobilių, traukinių ir lėktuvų.

Dalyvių emocijos:

- nuotykių pojūtis ieškant lobių ir atrandant nepažintus gamtinius ir istorinius objektus,
- pasididžiavimas dviračiu įveikus ilgą atstumą,
- per bendrus iššūkius grupės ryšio sustiprinimas.

9. Lietuvininkų tarmės mokyklėlė

Edukacinė pamoka kurios tikslas yra supažindinti dalyvius su lietuvininkų tarme ir išmokyti jos pagrindų.

Renginio planas

1. Pasisveikinimas ir pasirošimas:

- lietuvininkų tarmės ir jos istorijos pristatymas.

2. Pamoka:

- medijų su tarmiškai kalbančiais žmonėmis peržiūra,
- tarmiškų žodžių mokymasis,
- dialogų tarp dalyvių konstravimas ir gražiausio dialogo konkursas.

Dalyvių įgyti įgūdžiai:

- naujos žinios apie lietuvininkų tarmę,
- praktinių kalbėjimo įgūdžių pagrindai,
- viešo kalbėjimo baimės įveikimas.

Dalyvių emocijos:

- smalsumo patenkinimas įgijus naujų žinių,
- per bendrą mokymąsi grupės ryšio sustiprinimas,
- Dėl dalyvavimo konkurse juntamas entuziazmas.

10. Istorinės Napoleonmečio laikų rekonstrukcijos renginys

Renginys skirtas 1807 m. įvykusios Tilžės taikos sukakčiai paminėti. Jo metu susirinktų kviestiniai dalyviai – istorinės rekonstrukcijos klubai, o taip pat kviestiniai aktoriai, kurie gyvai perteiktų istoriją per XIX a. pradžios kareiviškas uniformas, ginklus, civilių rūbus ir buitines daiktus. Renginio žiūrovai galėtų prisiliesti ir išbandyti rekonstruktorių įrankius ir ginklus.

Renginio planas

1. Įžanga į renginio pradžią:

Prieš renginio pradžią įrengiama dalyvių lauko stovykla – bivakas, kurioje renkasi Prūsijos, Prancūzijos ir Rusijos kariuomenės rekonstruojantys klubai. Vyksta maisto ruošimas, markitančių organizuojamas turgus su maistu, gėrimais ir suvenyrais, atžygiuoja dalyviai – kareiviai, tuo pačiu bendraujama su žiūrovais.

2. Iškilminga renginio pradžia:

Prasidėjus renginiui, sakomi sveikinimo žodžiai, istorikai pateikia Napoleonmečio laikų apžvalgą ir vertinimą, žiūrovams primenama tolesnė renginio eiga.

3. Iškilminga renginio dalis:

Aktoriai, vaidinantys valstybių vadovus – Napoleoną, Aleksandrą I, karalienę Luizę ir Frydrichą Vilhelmą III suvaidina taikos pasirašymą. Juos lydintys kareivių pulkai išauna salves ir atlieka manevrus atvirame lauke. Renginio žiūrovai dalyvauja konkursuose, atsiima prizus.

4. Patirtinė renginio dalis:

Kareiviškoje lauko virtuvėje pagamintas maistas pagal XIX a. pradžios receptus (prancūziška svogūnų sriuba) dalinamas ragauti visiems norintiems žiūrovams. Po to, žiūrovai gali išbandyti kareivių ginklus ir buitines įrankius. Išskiriama erdvė kur dalyvių atstovai pasakoja žiūrovams apie tų laikų karybą ir jos rekonstrukciją.

Dalyvių ir žiūrovų įgyti įgūdžiai:

- patirtinis istorijos pažinimas per vaizdą, garsą, lytėjimą, kvapą ir skonį.

Dalyvių ir žiūrovų emocijos:

- estetiškas pasigėrėjimas gyvai matant uniformuotus istorinių laikų kareivių būrius,
- adrenalinas girdint vadų komandas, muškietų ir patrankų šūvius,
- pažinimo džiaugsmas liečiant senovines muškietas ir įrankius, kurie iki tol matyti tik filmuose,
- pasitenkinimas lauke valgant kvapnų maistą.

Literatūros ir šaltinių sąrašas

- Almonaitis Vytenis, Almonaitienė Junona.** Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas. Kaunas, 2015.
- Andrulienė Rasuolė.** Darnios turizmo plėtros Varėnos rajono savivaldybėje strategija. Varėna, 2023.
- Atrask mažąją Lietuvą 1 d.** [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 07] Prieiga per internetą: https://www.gruda.lt/keliones-po-lietuva/atrask-mazaja-lietuva?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR200Fr9Jw489Uqx-ll2ew0eh15_IYOTCAgpNxz6wEBJjCE3FXRd4Xe-q10_aem_CUJUaukvU6E2w4FRQkJmOO
- Baltic Sea Cycle Route.** [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 07] Prieiga per internetą: <https://en.eurovelo.com/ev10>
- Biran Avital and Poria Yaniv.** Reconceptualising dark tourism. In: Contemporary Tourist Experience. Concepts and Consequences. Edited by Richard Sharpley, Philip R. Stone. New York, 2012.
- Birbilaitė Gabrielė, Lukšaitienė Audronė.** Patirtinio turizmo plėtojimo galimybės Suvalkijos regione. Verslo aktualijos būsimųjų specialistų požiūriu, 2021.
- Bitėnų gandrų kolonija.** [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 06] Prieiga per internetą: <https://www.visitpagegiai.lt/produktas-147/ka-pamatyti/bitenu-gandru-kolonija/>
- Boockmann Hartmut.** Vokiečių ordinas. Dvylika jo istorijos skyrių. Vilnius, 2003.
- Clark Christopher.** Iron Kingdom: The Rise and Downfall of Prussia, 1600–1947. London, 2007.
- Correia Antonia, Seongseop (Sam) Kim, Kozak Metin.** Gastronomy experiential traits and their effects on intentions for recommendation: A fuzzy set approach. International Journal of Tourism Research, 2019.
- Černiauskiene Aušrinė.** Tarptautinio turistinio maršruto „Karalienės Luizės žiedas“ plėtros ir marketingo planas 2021–2026. Kaunas, 2021.
- Dimitrova Miroslava.** Heritage – and Culture Based Experiential Tourism. 2023, p. 5 [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 14] Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/372627292_Experiential_Tourism

Edukacijos. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 15] Prieiga per internetą:

<https://mociskiupalivarkas.lt/edukacijos/>

Ekskursija „Cit, raganos miega“, plaukimas laivu ir kulinarinis paveldas! [interaktyvus]

[žiūrėta 2024 09 07] Prieiga per internetą: <https://www.autrega.lt/keliones-grupems/ekskursija-cit-raganos-miega-plaukimas-laivu-ir-kulinarinis-paveldas/>

Experiential tourism: meaning and examples [interaktyvus] [žiūrėta 2024 12 05] Prieiga per internetą: <https://bmtnapoli.com/turismo-esperienziale-significato-ed-esempi/?lang=en>

Festivalis „Keliaujanti vėtrungė: tikėjimas, legendos ir knygų milžinai“ [interaktyvus]

[žiūrėta 2024 09 08] Prieiga per internetą: <https://vetrungiukelias.lt/>

Hencke Blanca Garcia. Urban experiential tourism marketing Use of social media as communication tools by the food markets of Madrid. Journal of Tourism Analysis: Revista de Análisis Turístico. Vol. 25 Issue: 1.

„Gyvosios archeologijos dienos Kernavėje 2024“: festivalis nukels į Viduramžius (renginių programa) examples [interaktyvus] [žiūrėta 2025 01 03] Prieiga per internetą:

<https://welovelithuania.com/gyvosios-archeologijos-dienos-kernaveje-2024/>

Iron Curtain Trail. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 07] Prieiga per internetą:

<https://en.eurovelo.com/ev13>

Martyno Jankaus muziejus, Mažosios Lietuvos paveikslų sodas. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 07] Prieiga per internetą: <https://www.visitpagegiai.lt/produktas-147/ka-pamatyti/martyno-jankaus-muziejus-mazosios-lietuvos-paveikslu-sodas/>

Martyno Jankaus muziejaus tradiciniai renginiai. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 09] Prieiga per internetą: <https://www.pagegiai.lt/kultura/tradiciniai-renginiai/martyno-jankaus-muziejus/>

Mažosios Lietuvos šiupiniai. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 15] Prieiga per internetą:

<https://www.silaineskrastas.lt/gyvenimas/mazosios-lietuvos-siupiniai/>

Meškauskienė Regina ir kt. Šilutės ir Pagėgių krašto dvarai. Klaipėda, 2010; Purvinas Martynas. Lietuvos dvarų sodybų atlasas II. Pagėgių savivaldybė. Vilnius, 2014.

Mikšienė Aksavera. M.Jankus ir Joninių šventės ant Rambyno kalno. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 12 23] Prieiga per internetą: <https://silaine.lt/silaine/m-jankus-ir-joniniu-sventes-ant-rambyno-kalno/>

Laurinavičienė Beatričė. Turistams Vilniuje pristatys Halės turgų. 2017-11-24. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 07 08] Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/laisvalaikis/maistas-ir-gerimai/2017/11/24/turistams-vilniuje-pristatys-hales-turgu>

- Laužikas Rimvydas.** Mažosios Lietuvos saldumynų istorijos. In: Klaipėdos krašto konditerijos atradimai. Kepiniai. Klaipėda, 2022.
- Legault Marie-Josée.** The rise of experiential travel. 2016-07. . [interaktyvus] [žiūrėta 2024 12 02] Prieiga per internetą: <https://www.originoutside.com/insights/the-rise-of-experiential-travel>
- Lew Josh.** What Is Experiential Tourism? 2017-08-24 [interaktyvus] [žiūrėta 2024 08 08] Prieiga per internetą: < <https://www.treehugger.com/what-is-experiential-tourism-4869029>>
- Lietuvos piliakalniai.** [interaktyvus] [žiūrėta 2024 11 21] Prieiga per internetą: <https://piliakalniai.lt/rajonai/40>
- Newsom Sean.** Is experiential travel the next big trend? 2023-12-19 [interaktyvus] [žiūrėta 2024 06 15] Prieiga per internetą: <https://www.nationalgeographic.com/travel/article/is-experiential-travel-the-next-big-trend>
- Oflageriai; Pagėgiai.** In: Mažosios Lietuvos enciklopedija. Trečias tomas. Red. Martynas Purvinas. Vilnius, 2006.
- Pagėgiuose šurmuliavo „Kalėdinis Žąsų turgus Mažojoje Lietuvoje“** 2016-12-19 [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 07] Prieiga per internetą: <https://www.silaineskrautas.lt/laisvalaikis/be-kategorijos/pagegiuose-surmuliavo-kaledinis-zasu-turgus-mazojoje-lietuvoje/>
- Pagėgių savivaldybės kultūros centro Žąsų muziejus.** [interaktyvus] [žiūrėta 2024 12 23] Prieiga per internetą: <https://www.visitpagegiai.lt/produktas-147/ka-pamatyti/pagegiu-savivaldybes-kulturos-centro-zasu-muziejus/>
- Project Austerlitz** [interaktyvus] [žiūrėta 2024 12 08] Prieiga per internetą: <https://www.austerlitz.org/cz/>
- Prūsijai – 500.** Istorinio kraštovaizdžio likučiai Klaipėdos krašte. Prūsijos geležinkelio ruožo Pagėgiai – Lauksargiai palikimas. 2025 m. kalendorius. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 15] Prieiga per internetą: <https://www.archeologijoscentras.lt/sites/default/files/Kalendorius%202025.pdf>
- Purvinas Martynas.** Istoriniai miestai Nemuno Žemupyje. In Istoriniai miestai: sena ir šiuolaikiška. Sud. Alfredas Jomantas. Vilnius, 2003.
- Purvinas Martynas.** Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai. Trakai, 2011.
- Purvinas Martynas.** Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais. II knyga. Trakai, 2017.
- Raganų eglė.** [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 06] Prieiga per internetą: <https://www.visitpagegiai.lt/produktas-147/ka-pamatyti/raganu-egle/>

Satkauskytė Dalia. Algimantas Mackus. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 21] Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/algimantas-mackus/>

Savukynas Bronys. Johannes Bobrowski. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 21] Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/johannes-bobrowski/>

Sirokomlė Vladislovas. Nemunas nuo versmių iki žiočių. Vilnius, 2020.

Šeštadienį Pagėgiuose šurmuliuos „Kalėdinis žąsų turgus Mažojoje Lietuvoje“ 2023-12-13. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 07] Prieiga per internetą:

<https://www.tauragesradijas.lt/naujiena/sestadieni-pagegiuose-surmuliuos-kaledinis-zasu-turgus-mazojoje-lietuvoje-2413>

Šeštadienį Pagėgiuose šurmuliuos kalėdinis žąsų turgus. 2023-12-15 [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 07] Prieiga per internetą: <https://taurageszinios.lt/naujienos/kultura/2023/12/sestadieni-pagegiuose-surmuliuos-kaledinis-zasu-turgus-20074>

Tap in to what visitors really want: An Introduction to Experiential Tourism.

[interaktyvus] [žiūrėta 2024 11 15] Prieiga per internetą:

<https://www.tourismexperience.org/downloads/English%20content/Resource%20hub/Chapter%201/introduction-to-experiential-tourism-03.pdf>

Tarptautinė muziejų naktis Martyno Jankaus muziejuje 2022 m. gegužės mėn.

[interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 09] Prieiga per internetą:

<https://www.youtube.com/watch?v=IMgwGyXHcOA>

Timbrook Anna. Experiential Travel: Creating Memories, Not Checklists. 2023-10-04. Prieiga per internetą: <https://expertworldtravel.com/experiential-travel/>

Trakų rajono turizmo rinkodaros 2022–2026 m. strategija. 2021 m. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 12 20] Prieiga per internetą: https://www.trakai.lt/data/public/uploads/2021/07/traku-turizmo-rinkodaros-strategija_tarpine-ataskaita-003.pdf

Smith William L. Experiential tourism around the world and at home: definitions and standards. International Journal of Services and Standards 2 (1), 2006.

„Vėtrungių ir Kafijos dienos 2024“. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 07] Prieiga per internetą: <https://welovelithuania.com/vetrungiu-ir-kafijos-dienos-2024/>

Voišnis Jadvyga, Baltrūnaitė Danguolė, Jakštienė Danutė. Gastronominio turizmo patirtys Lietuvoje: atvejo analizė. Aukštųjų mokyklų vaidmuo visuomenėje: iššūkiai, tendencijos ir perspektyvos. Mokslo darbai Nr. 1 (11), 2023.

What is Experience Tourism? Everything You Need to Know. [interaktyvus] [žiūrėta 2024 07 25] Prieiga per internetą: <https://tourismcouncilwa.com.au/toolbox/blog/what-experience-tourism-everything-you-need-know>

Wu Hung-Che, Chang Ya-Yuan, Tsung Pao Wu. Pilgrimage: What drives pilgrim experiential supportive intentions? *Journal of Hospitality and Tourism Management*. Vol 38, 2019.

Žašų turgus: sunkiausia svėrė daugiau nei 6 kilogramus. 2021-12-20 [interaktyvus] [žiūrėta 2024 09 07] Prieiga per internetą: <https://www.manoukis.lt/naujienos/renginiai/zasu-turgus-sunkiausia-svere-daugiau-nei-6-kilogramus>

Žuromskaitė Brigita. XXI a. turizmo rūšių įvairovė ir keliavimo kryptys. In: *Turizmas. Plėtra, iššūkiai, perspektyvos*. Red. Brigita Žuromskaitė. Vilnius, 2016.

Santrauka

Lietuvos ir Lenkijos pasienio regionų, šiuo atveju Pagėgių ir Zabludavo savivaldybių bendradarbiavimas yra strategiškai svarbus abiejų regionų vystymuisi. Vykdydami veiklą turizmo, švietimo, kultūros, aplinkos apsaugos ir ekonomikos srityse, abi pasienio savivaldybės gali stiprinti socialinius ryšius, plėtoti turizmą ir ekonominį potencialą, propaguoti europietiškas vertybes. Toks bendradarbiavimas prisideda prie darnios pasienio teritorijų plėtros, todėl jos tampa pavyzdiniais tarptautinės partnerystės pavyzdžiais.